

**TAŞRADA HARF İNKILABININ UYGULANIŞI
(AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ)**

***"The Revolution's of Alphabet is Practiced (In The Case of
Afyonkarahisar)"***

*Sadık SARISAMAN**

ÖZET

Türk Milleti Harf İnkılabı ile yüzyıllardan beri kullandığı Arap Alfabesine veda ederek Latin Alfabesini kabul etti. Mustafa Kemal Paşa Latin Alfabesi'nin yerleşebilmesi için geçiş süresini çok kısa tuttu. Öyle ki okullar 1928-1929 eğitim-öğretim yılının başında, basın 1 Aralık 1928'tarihinde, devlet daireleri 1 Ocak 1929'da Latin Harflerini kullanmak mecburiyetindeydiler. Halk 1 Haziran 1929 tarihinden itibaren Arap harfleri ile dilekçe veremeyecekti.

Bu makale alfabe devriminin taşrada uygulanışını Afyonkarahisar örneğinde değerlendirmektedir. Bu konudaki çalışmaların daha yasa çıkmadan başlatıldığı görülüyor. Milletvekilleri, Milli Eğitim Müdürlükleri, valilikler yoğun bir kampanya başlatmışlardır. Yasa çıkmadan evvel öğretmenlerin tamamı yeni harfleri öğrendi. Memurlara ve halka yönelik kurslar da başladı.

Millet Mektepleri başlangıçta yoğun bir ilgi gördüğü halde ikinci yıldan itibaren bu mekteplere olan ilgi azaldı. Öyle ki, Afyonkarahisar'da birinci yılda 11.945 olan kursiyer sayısı 1933-1934 döneminde 2577'ye düşmüştür. Diğer bir ifadeyle yaklaşık % 78,5 luk bir düşüş söz konusudur. Buna rağmen Harf İnkılabı sayesinde Türkiye'de okuma- yazma oranı ciddi bir yükselme göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Harf İnkılabı, Millet Mektepleri, Afyonkarahisar

* Prof. Dr., Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 03200, AFYONKARAHİSAR.

ABSTRACT

Turkish Nation with the Alphabet Revolution approved of Latin alphabet instead of Arabic alphabet which has been used for hundres years. Mustafa Kemal Pasha held short the transition period for the settle down of Latin Alphabet. Thus, the Latin Alphabet had to be used by the Schools at the beginning of 1928-1929 education semester, the pres on December 1, 1928 and the Government Offices on October 1, 1929. The people would not able to give a petition with arabic alphabet from on June 1, 1929.

This article evaluates the application of alphabet revolution in the province as in the case of Afyonkarahisar. It seems that the revolution's application process started before making the law. The campaign was carried out intensively by the members of Grand National of Assembly, the Directories of National Education, the Governors. Before making the law, the whole teachers learned the new letters. Also the Courses started to the civil servants and the people.

At the beginning of National Schools saw highly interest, but the interest to the mekteps fairly fell down from the second years. The coursier numbers, which is 11.945 in the first year of Afyonkarahisar, fell down such 2577 in the period of 1933-1934. On the other hand the coursier reduce was approximately %78,5. Hovewer, the percentage of reading and writing in Turkey showed importantly increase with the aid of Alphabet Revolution.

Key Words: the Alphabet Revolution, the National Schools, Afyonkarahisar

Giriş

Türklerin ilk kullandıkları alfabe Göktürk Alfabesi'dir. Bu alfabe 38 harften oluşmaktadır. İkinci olarak ise Uygur Alfabesi kullanılmıştır. Bu alfabe de 18 harften oluşmaktadır. İslam dinine girişten sonra Türkler bu dinin yazısı olan Arap Alfabesini kullanmaya başladılar. Bin yıldan uzun bir zaman bu yazıyı kullandılar. Osmanlı Devleti döneminde Osmanlıca adı verilen 32 harften oluşan bir yazı ortaya çıktı. Bu yazıda Arap alfabesindeki 28 harfin yanı sıra Arapça'da olmayan dört harf daha ilave edilmişti. Bu harfler P,Ç, J ve Kafinun da denilen sağır Kef'dir.

Ancak, Arap alfabesinin Türk diline uygun olmaması bazı sorunlar yaşanmasına yol açıyordu. Zira, Arap alfabesinde farklı okuyuşları bulunan

dört adet Z, üç adet S, iki adet T yer alıyordu. Türk söyleyişinde bu sessizleri ayırmak hiç de kolay değildi. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde sadece uzun sesliler yazıldığı için yazılmayan kısa sesleri tespit etmekte sıkıntı çekiliyordu. Üstün, esre, ötre gibi hareketlerin de birden fazla okunuşları vardı. Bu yüzden yıllarca eğitim- öğretim gören insanlar tam anlamıyla doğru okuyup yazamıyorlardı. Okumak bir parça kolay olmakla beraber asıl yazarken büyük hatalar yapılıyordu.

Bütün bu sebeplerden dolayı yazı meselesi de sorgulanmaya başlandı. Bu konudaki ilk uyarılar XVII. Yüzyılın ünlü Türk düşünürü Katip Çelebi'den geldi. Ancak, alfabe ile ilgili tartışmalar özellikle tazimattan sonra hız kazanmıştır. Ahmet Cevdet Paşa 1851 yılında yayınlanan “*Kavaid-i Osmaniye* “ adlı eserinde Türkçe’de bulunup da Arap harfleriyle gösterilemeyen hususlar için yeni bir yazım yolu aranması gerektiği görüşünü öne sürdü. 1862 yılında ise Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye üyesi olan Antep’li Münif Efendi’nin ¹ okuma-yazma güçlüğü’nün giderilebilmesi için “*huruf-u munfasıla* “ sisteminin tatbik edilmesini isteyen önerisi ile karşılaştı. Huruf-u munfasıla sisteminde harfler bitiştirilmeyerek Latin Alfabesinde olduğu gibi ayrık olarak yazılacaktır.

Arap Alfabesi’nin ıslahından vazgeçerek Latin Alfabesinin alınmasını öneren ilk düşünür ise Azerbaycanlı Ahundzade Mirza Fethali’dir. Mirza Fethali 1863 yılında Türkiye’ye gelerek Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye’ye bir öneri sunmuştur. Daha sonra Tiflis’e dönen Fethali’nin Latin alfabesini önerdiğini görüyoruz.

Şinasi, Namık Kemal ve Ali Suavi de harf meselesi ile ilgilenmişlerdir. Onların ilgileri gazeteci olmalarından dolayı daha çok Arap alfabesi ile baskıda karşılaşılan güçlükleri gidermeye yöneliktir. 1869 yılında ise İstanbul’da yayınlanan Terakki gazetesinde Arap harfleri değiştirilmediği sürece ilerleme imkanının bulunamayacağını anlatan bir seri yazı yayınlanmıştır. 1895 yılında İkdam gazetesi de yazı tartışmalarına katılarak alfabe ıslahatı yapılmaya çalışılmasının boşuna gayretler olduğunu iddia ederek alfabe değişikliğinden başka çare olmadığı görüşünü savunmuştur.

II. Meşrutiyet döneminde yazı tartışmaları daha da alevlenir. Bir grup ıslahatçılar Türkçe’de hareke bulunmadığı için “*hareke-i harfiye* “ yani sesli harfler kullanılması gerektiği görüşünü savundular. Onlara göre Türkçe kelimelerin yazımında sesli harflerin eklenmesi alfabe sorununu çözmeye

¹ Münif Efendi daha sonra Maarif Nazırlığı da yapacaktır.

yetecekti. Arapça ve Farsça kelimelerin ise yazımını değiştirmeye gerek yoktu. İslahatçıların bir başka grubu ise sadece Türkçe kelimelerin sesli harflerle yazılmasını yeterli bulmuyor, Arapça ve Farsça kelimelere de sesli harflerin ilave edilmesi lazım geldiğini düşünüyorlardı. Meşrutiyet dönemi ıslahatçılarının üzerinde durdukları konulardan bir tanesi de “*huruf-u munfasıla* “ meselesidir. Bu görüşü savunanlara göre Türkçe kelimelerin yazılışında sesli harfler kullanılır yada sesli harflerin sayısı artırılır ve ayrık yazma usulü benimsenirse Arap alfabesinin her hangi bir kusuru kalmayacaktır. Huruf-u munfasılacılar arasında Milaslı İsmal Hakkı, Necmettin Arif, Cihangirli M. Şinasi ve eğitimci İsmail Hakkı Baltacıoğlu bulunuyordu. Ziya Gökalp de Arap alfabesinin korunmasından yanaydı.

II. Meşrutiyet dönemi aydınlarından bir grup ise Arap alfabesinin ıslahı ile bir yere varılamayacağı Latin alfabesinin kabul edilmesi lazım geldiği düşüncesindeydiler. Abdullah Cevdet, Hüseyin Cahit Yalçın ve Celal Nuri ve Kılıçzade Hakkı Bey bu görüşü taşıyorlardı.

Bu arada harf meselesine çözüm bulmaya çalışan bir kısım kurumlar da ortaya çıktı. Maarif Nezareti 1909 yılında “*İmla Komisyonu* “ adlı bir kurul oluşturdu. Rezaizade Ekrem’in 1911’de kurduğu “*İslah-ı Huruf Cemiyeti* “, Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa’nın başkanlığını yaptığı ve 1912 yılında kurulan “*İslah-ı Huruf Encümeni* “ bu tür kuruluşlar arasındadır.²

Osmanlı Ordusunda 1916 yılından itibaren “*ordu elifbası*” , “*Enverî yazısı* “ adlarıyla anılan bir yazı çeşidi kullanılmaya başlandı. Bu yazıda harfler ayrık yazılıyor, sessiz harflerin arasına sesli harfler konuluyordu. Bu yazı ancak Birinci Dünya savaşı sonuna kadar devam edebildi. Osmanlı Devleti’nin savaştan yenik çıkması nedeniyle uygulamadan kaldırıldı.

Latin alfabesinin bazı Müslüman ve Türk toplulukları tarafından kabulü de Türkiye’deki Latin harfleri tartışmasını hızlandırdı. Arnavutlar 1869 yılından itibaren Latin Alfabesini kullanmaya başlamışlardı. Türk dünyasında ise Latin alfabesini ilk kabul eden topluluk Yakutlar oldu. Yakut Türkleri Latin Alfabesini 1918 yılında kabul ettiler. 1922 yılında ise Sovyet Azerbaycan’ı Latin alfabesini kullanmaya başladı. 1926 tarihli “*Bakü Türkoloji Kongresinden* “ sonra Sovyet cumhuriyetlerinde Latin alfabesinin kullanımı daha da arttı. Sovyet Hükümeti 1927 yılı içerisinde “*Yeni Türk Alfabesi Merkez Komitesini* “ oluşturdu. Bundan sonra ilerleyen günlerde Sovyetler Birliği sınırları içerisindeki Türkler arasında Latin alfabesinin

² Mehmet Şakir Ülkütaşır, Atatürk ve Harf Devrimi, (Türk Dil Kurumu Yayınları), Ankara-1973, s.34-36.

kullanımı giderek artmaya başladı. Bazı gazete ve dergiler bir kısım sütunlarını Latin alfabesi ile çıkarırlarken bazı yayın organları tamamen Latin alfabesi ile yayınlandı. Görüldüğü üzere Türkiye’de harf inkılabına gidilen süreçte Sovyetlerdeki Türk bölgelerinde Latin alfabesinin kullanımı giderek artmaktaydı.³

1.Latin Rakamlarının Kabulü ve Afyonkarahisar’da Uygulanışı

Latin rakamları 20 Mayıs 1928 tarihinde “ *Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun* “ adıyla yasalaştı.⁴ Bu sırada Afgan Kralı Emanullah Han Türkiye’de bulunuyordu. Yasanın çıkarılması Emanullah Han’ın ziyaretine rast getirilmişti. Böylece Türkiye’nin nasıl batılılaştığı ve inkılap yasalarını nasıl meclisten geçirdiği Afgan Kralına gösterilmek istenilmişti. Diğer taraftan Türkiye’de uluslar arası rakamların kabulü yakında harf değişikliğine gideceğinin de bir işaret idi.⁵

Latin rakamlarının kullanılmasına dair kanun 28 Mayıs 1928 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra Afyonkarahisar basınında da yeni rakamları halka benimsetmeye ve sevdirmeye yönelik faaliyetler gösterildiği görülmektedir. 4 Hazirandan itibaren gazeteler tarih, sayı ve fiyat bildiren sayılarda Latin rakamları kullanmışlardır.⁶ Metin içerisinde ise yeni ve eski rakamların 13 Haziran 1928 tarihinden itibaren birlikte kullanılmış olduğunu görüyoruz. Örneğin bu tarihte basın piyango çekilişi sonuçlarını verirken iki rakamı da birlikte kullanmıştır.⁷ Yeni rakamların el yazısında yazılış biçimleri ve süslemeli şekilleri 28 Temmuz’a kadar bütün sayılarda verilmiştir.⁸

Basında halkın Latin rakamlarını karıştırmadan kullanabilmeleri ve kolayca öğrenebilmeleri için önerilerde de bulunmaktadır. Buna göre önce sıfırdan beşe kadar olan rakamlar öğrenilmelidir. Bu öğrenme sırasında tekrarlama ve yazma metodu kullanılmalıdır. Küçükten büyüğe (0,1,2,3,4,5) ve büyükten küçüğe (5,4,3,2,1,0) doğru olmak üzere tekrarlara devam edilmelidir. Altıdan dokuza kadar olan rakamlar için de aynı usul geçerlidir. Yani küçükten büyüğe (6,7,8,9) ve büyükten küçüğe (9,8,7,6) şeklinde

³ Bilal. N. Şimşir , Türk Yazı Devrimi,(Türk Tarih Kurumu Yayınları), Ankara-1992, s.97-155.

⁴ Bekir Sıtkı Yalçın, İsmet Gönülal, *Atatürk İnkılabı, Kanunlar- Kararnameler-Tamimler-Bildiriler- Belgeler*, Ankara-1984, s.155.

⁵ Şimşir, age, s.86.

⁶ Son Haber, 4 Haziran 1928,114–397

⁷ Son Haber, 13 Haziran 1928,121–401.

⁸ Son Haber, 13 Haziran 1928,121–401.

yazarak ve okuyarak sürekli tekrar yapılmalıdır. Birbirine benzeyen sayılarda ayırıcı özelliklere dikkat edilmesi önerilmektedir. Bu konuda altı ile dokuz benzerliği üzerinde durulmakta “*Beynelmilel rakamların altısının toparlağı alt tarafta, dokuzun toparlağı üst taraftadır.*” denilmektedir.⁹

Öte yandan yasa gereğince bütün resmi ve özel işlemlerle damga, mühür, para gibi çeşitli belgelerdeki Arap rakamlarının Latin rakamlarına dönüştürülmesi gerekiyordu. Latin rakamlarına geçiş 1931 yılı Haziranına kadar tamamlanmak durumundaydı. Ancak, Para, hisse senedi ve kıymetli evraklar yenilerinin çıkarılarak eskilerinin geçersiz kılınmasına kadar tedavülde kalabilecekti. Görüldüğü üzere bu tür kıymetli evraklarda Arap rakamları daha uzun süre kalabilecekti. Fakat, Harf İnkılabı bu kanunun söz konusu hükmünü geçersiz kıldı. Çünkü, “*Türk Harfleri'nin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun'a* “ göre Türkçe özel veya resmi levha, tabela, ilan, reklam ve sinema yazıları ile gazete ve mecmualar 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren Türk harfleri ile basılmaya mecburdur.¹⁰ Hatta, daha Yeni Türk harfleri yasası çıkmadan evvel tüm ülkede sosyal ve ticari hayatın bir başka boyutunu teşkil eden mühürlerde değişim hız kazanmıştı. Bu doğrultuda Afyonkarahisar'da da matbaalar mühür ve damgaları yeni rakamları içerecek şekilde yeniden imal etme konusunda önemli bir görevi yerine getirdiler. Son Haber gazetesi bu konuda reklamlar da yayınlayarak verilecek siparişler doğrultusunda yeni mühürler ve damgalar imal edebileceğini halka duyurdu.¹¹

Beynelmilel rakamların Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmesi Latin Harflerinin de kabul edileceği kanaatini güçlendirdi. Bu yüzden Afyonkarahisar basını da Latin alfabesine açıkça destek vermeye başladı. Mahmut Velid'in 4 Haziran 1928 tarihli “*Latin Harfleri* “ başlıklı yazısında beynelmilel rakamların kabulünün Latin rakamlarının kabulü için de bir adım olduğu değerlendirilmiştir. Mahmut Velid hiçbir Türk aydınının Latin harflerine Latin kökenli oldukları gerekçesiyle muhalefet edemeyeceği görüşünü savunmuştur. O'na göre Arap yazısının bir kutsallığı yoktur. Türkler Arap yazısından evvel Göktürk ve Uygur yazısını da kullanmışlardır. Göktürk yazısı Latin alfabesi gibi ayırık bir sistemle yazılmaktadır ve ıslahı kolaydır. Buna rağmen O, Latin Alfabesinin tercih edilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Mahmut Velid Latin alfabesinin

⁹ Son Haber, 4 Haziran 1928, No: 114-397,398, 399,403.

¹⁰ Düstur X (Üçüncü Tertip), Ankara-1934, s.3.

¹¹ Son Haber, 23 Eylül 1928, No: 206-486.

de Türk diline uygun olduğu ve Türk halkına kolayca öğretilbileceği görüşünü savunmuştur.¹²

2.Harf İnkılabı ve Afyonkarahisar’da Uygulanışı

2.1. Harf İnkılabı

Mahzar Müfit Kansu’nun ifadesine göre Atatürk daha Erzurum Kongresi sırasında zamanı geldiğinde Latin alfabesinin alınacağını belirtmişti.¹³ Ancak, Şubat 1923’de toplanan İzmir İktisat Kongresi sırasında işçi delegelerinden İzmirli Nazmi ile iki arkadaşının Latin Harfleri’nin kabulü konusundaki önerileri Kongre Başkanı Kazım Karabekir Paşa’nın şiddetli eleştirisi ile karşılaştı. Kazım Karabekir Hakimiyet-i Milliye gazetesine verdiği demeçte “ *Bu fikir ekseriyetle gayri islam insanlardan ibaret olan bir takım tercümanlar vasıtasıyla her tarafa ve hassaten İstanbul’da ecnebilere telkin edilmektedir*” değerlendirmesini yapmaktaydı.¹⁴ Kazım Karabekir’in bu açıklaması Latin Alfabeti tartışmasını yeniden başlattı. Kılıçzade Hakkı Bey İctihad dergisinde Arap alfabesi taraftarlarına cevap verdi. O, Kuranı Kerim’in bile Latin harfleriyle yazılabileceği görüşünü savundu.¹⁵

Harf tartışmasına Hüseyin Cahit (Yalçın) da katılarak 22 Eylül 1923 tarihinde Resimli Gazete’de “ *Latin Harfleri* “ başlıklı makalesini yayınladı. Hüseyin Cahit “ *Biz memlekette ümmiliği azaltamıyoruz. Çünkü harflerimiz buna manidir. Çocuklarımız mekteplerde üç sene dört sene çalıştıktan sonra da doğru okuyamazlar. Çocuklarımız değil, hiç birimiz her kelimeyi doğru telaffuz ettiğimizi iddia edemeyiz. Böyle lisan, böyle tahsil olur mu? Bir köylü çocuğu senelerce mektebe gidip de hiçbir şey öğrenemezse niçin vakit kaybetmiş....Gazeteler okunamıyor, kitaplar okunamıyor, basılmıyor*” diyordu.¹⁶

24 Şubat 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşülürken İzmir milletvekili Şükrü Saraçoğlu ilk defa mecliste harf meselesini dillendiren mebus oldu. Saraçoğlu harcanan bunca paraya rağmen okuma-yazma oranının artırılmamasını Arap

¹² Son Haber, 4 Haziran 1928.114-397.

¹³ Mahzar Müfit Kansu; Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber I, Ankara-1966, s.131.

¹⁴ A. Gündüz Ökçün ; Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir, Ankara- 1968, s.318-320.

¹⁵ Ülkütaşır, age, s.44-45.

¹⁶ Son Haber, 27 Ağustos 1928, No: 186-466.

harflerinin yetersizliğine bağladı. Bunun üzerine basında tartışmalar yeniden alevlendi.¹⁷

Aynı yıl Ali Seydi tarafından “ *Latin Harufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?*” başlığını taşıyan bir kitapçık yayınladı. Ali Seydi Latincilerin hırçın çılgınlıkları kendisini rahatsız ettiği için böyle bir kitap yazma ihtiyacını duyduğunu açıkladı. O tartışmayı daha sertleştirerek Latin harflerini kabul etmeyi Hıristiyanlaşmak olarak değerlendirmekte ve ,” *Alfabemizin başına şapka getirilmesine ulusal gurur nasıl katlanır?* “ demektedir.¹⁸

1925 yılında gerçekleşen Şeyh Sait Ayaklanması da Harf İnkılabı'nın geri bırakılmasına yol açan sebeplerdendir. 1925 yılının ikinci yarısında ise Türkiye gündemini tekke ve zaviyelerin kapatılması ve şapka inkılabı gibi konular oluşturmuştur. Yazı tartışmaları açısından durgun geçen 1925 yılında Darülfünun müderrislerinden Avram Galanti'nin “ *Türkçe'de Arabi ve Latin harfleri ve İmla Meseleleri* “ adlı bir kitabı yayınlandı. Avram Galanti bu eserinde Latin Harfleri'nin alınmasına teknik, ilmi ve iktisadi bakımlardan karşı çıkmaktadır.¹⁹

1926 yılı harf meselesinin en şiddetli şekilde tartışıldığı bir yıl olmuştur. Türk eğitim sisteminin sorunlarını incelemek üzere Türkiye'ye gelen Dr. Kühne bu yıl raporunu vermiştir. Dr. Kühne'nin raporuna göre yazı meselesi sadece öğretim meselesi olmayıp aynı zamanda uygarlık meselesidir. Bu yıl içerisindeki en önemli ikinci gelişme ise Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in “ *Latin harufu meselesi doğrudan doğruya devletin siyasi meselesidir* “ şeklindeki açıklaması oldu. Mustafa Necati Bey'in bu açıklaması üzerine basında şiddetli tartışmalar başladı.

Pek çok yazar ve düşünür tartışmalara katıldı. Ali Canip (Yöntem), Ali Ekrem (Bolayır), Muallim Cevdet (İnançalp), İbrahim Alaaddin (Gövsa), Necip Asım (Yazıksız), Avram Galanti (Bodrumlu), Hüseyin Suat (Yalçın), Halil Nimetuullah (Öztürk), Velet Çelebi (İzbudak), İbrahim Nemci (Dilmen), Halit Ziya (Uşaklıgil), Fuat Köprülü, Zeki Velidi (Togan), Avni (Başman) Latin alfabesine karşı çıkararak arap alfabesinin devamından yana görüş belirttiler.

Abdullah Cevdet, Falih Rıfkı (Atay), Yunus Nadi, Rafet Avni (Aras), Mustafa Hamit ise Latin alfabesinin alınması gerektiği görüşünü savundular.

¹⁷ Agah Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, (Türk Dil Kurumu Yayınları), Ankara-1972, s.394-395.

¹⁸ Şimşir, age, s.66-68.

¹⁹ Şimşir, age, s.70-73.

Latin harflerinin kabul edilmesini isteyenlerin görüşleri özetle şu gerekçelere dayanıyordu:

1. Eski yazı güç ve geç öğreniliyor.
2. Herkes birçok kelimeyi çeşitli şekillerde yazıyor. Bu harflerle belirli bir yazım kuralı tespit etmek mümkün değildir.
3. Bu harfler yüzünden yabancılar Türkçe'yi öğrenmeye rağbet etmiyorlar.
4. Az çok öğrenim görmüş olanlar bile bir yazıyı yanlış okuyamıyorlar. Yayınları sınırlı kişiler okuyor. Eğitim yaygınlaşmıyor.

Arap alfabesinin kullanılmaya devam edilmesini isteyenler ise bu iddiaları şöyle cevaplandırıyordu:

1. Eski harfler iki üç ayda öğrenilebiliyor. Öğrenmesi biraz daha güç ama kullanılması kolay. Steno gibi yazılabiliyor, daha az yer tutuyor.
2. İmlâ farklılıkları bilimsel bir kurulun bunları belirlememiş olmasındandır. Bir imlâ kılavuzu çıkarılarak bu iş halledilebilir.
3. Yabancılar Türkçe'ye bu harfler yüzünden ilgi duymuyor deniliyor. Bu doğru değildir. Bir çok yabancı aynı harflerle Arapçayı öğreniyorlar. Öte yandan, harflerini değiştirdi diye kaç kişi Arnavutça öğrenmeye başladı?

4. Bugün yazılarda bilinmeyen kelimeler doğru okunamıyor. Bunlar Latin harfleriyle yazılıp da okunsa ne olacak? Eğitimin yaygın olmamasının nedeni, konuşma dili ile yazı dilinin birbirinden farklı olmasıdır.²⁰

Bu tartışmaları bir süre sadece izlemeyi tercih eden Mustafa Kemal nihayet uygun zamanın gelmiş olduğuna hükmederek Latin alfabesine geçmek için gerekli direktifleri verdi. Başbakanlığın 29 Mayıs 1928 tarihli emri üzerine Maarif Vekaleti Haziran ayı içerisinde “ *Latin Harflerinin Lisanımızda Suret ve İmkan-ı Tatbikini* “ incelemek üzere bir “*dil encümeni*” kurdu. Mustafa Kemal'in başkanlığını yaptığı komisyonun 14 üyesi vardı.²¹ 26 Haziran 1928 tarihinde çalışmalarına başlayan komisyon

²⁰ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, (ikinci baskı), Ankara 1997, s.111-112.

²¹ Dil Encümeni başlangıçta 9 kişiden oluşturulmuştu. Daha sonra 4 üye daha ilave edildi. İlk dokuz kişi Falih Rıfki (Atay), Yakup Kadri (Kraosmanoğlu), Ruşen Eşref (Ünaydın), Ragıp Hulusi (Özdem), Ahmet Cevat (Emre), Fazıl Ahmet (Aykaç), İbrahim Osman (Karantay), Mehmet Emin (Erişirgil)'dir. Sonradan katılan beş kişi ise

yaklaşık bir aylık bir çalışma neticesinde 41 sayfalık elifba raporu hazırladı. Bu raporun ilan edilmesinden sonra 8 Ağustos 1928 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın Yeni Türk Harflerini tanıttığı Sarayburnu konuşması gerçekleşmiştir. Artık alfabe inkılabının yapılacağı kesinleşmiştir. Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde olduğu için meclisin açılışını beklemek gerekiyordu. Meclis açıldıktan sonra Afyonkarahisar Mebusu Ali Çetinkaya'nın da imzası bulunan kanun teklifi 1 Kasım 1928 tarihinde “*Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun*” adıyla yasalaştı.²²

2.2. Harf İnkılabı ve Afyonkarahisar Mebusları

Harf İnkılabının ülke genelinde kabul görmesi ve yerleşmesi için TBMM de üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmiştir. Mebusları harekete geçiren ise Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Başkanlığı oldu. Parti Genel Başkanlığı partiyeye mensup mebusların seçim bölgelerine giderek yeni yazının tanıtılması ve yerleştirilmesi için çalışmalarını talimatını verdi.²³

Bu doğrultuda Afyonkarahisar mebusları da söz konusu çağrıya uyarak harf inkılabının yerleşmesi şerefinden kendilerine düşen payı alma gayreti içerisinde oldular. Bu hususta ilk harekete geçen İzzet Ulvi Bey olmuştur. İzzet Ulvi Bey 14 Eylül 1928 tarihinde Afyonkarahisar'a gelmiş²⁴, olup 15 Eylül günü saat 16:30'da belediye salonunda yeni harfler hakkında bir konferans vermiştir. Son Haber gazetesinde belirtildiğine göre, konferansa yoğun bir katılım olmuş oturacak yer dahi kalmamıştır. Ulvi Bey önce yeni harfleri tanıtmış, daha sonra bu harfleri öğrenmenin ne gibi yararları olacağını halka anlatmaya çalışmıştır. Ulvi Bey Arap alfabesini geri kalmışlığın en büyük sebebi olarak değerlendirmiş, “*Eski yazı içinde bulunduğumuz bin bir bataktan belki en derini idi.*” diyerek konunun önemini vurgulamıştır.

“Nerede faide varsa alırsız. Yaşamak için mükemmel olmak lazımdır. Mitralyöz varken dolma tüfekte, otomobil varken kağıt ile iktifa edemeyiz. Yeni harfler irfan sahasında az zamanda çok terakki tevlid edecektir. Karahisar'da da Türkiün büyük evladının Gazi Paşa hazretlerinin küçük bir işareti ile yeni harfler etrafında büyük bir faaliyet başlamış olduğunu gördüm. Bu faaliyeti daha ziyade tevsî etmek için hep beraber çalışalım. Her

Ahmet Rasim , İbrahim Nemci (Dilmen), Celal Sahir (Erozan), İsmail Hikmet (Ertaylan)ve Avni (Başman)'dır.

²² Düstur X (Üçüncü Tertip), s.3-4.

²³ Son Haber, 6 Eylül 1928, No: 194-474.

²⁴ Son Haber, 15 Eylül 1928, No:201-481

yerde bilmeyen kime tesadüf edersen genç ihtiyar demeyerek öğretelim. Cümlelizden bunu rica ediyorum."²⁵

16 Eylül'de Ulvi Bey'in şehirden ayrılmasından bir gün sonra 17 Eylül günü Afyonkarahisarın bir diğer mebusu Musa Kazım Bey şehre gelmiştir.²⁶ Musa Kazım Bey de şehirde yeni harflerle ilgili gelişmeleri yakından takip etmiştir.

20 Eylül günü ise Ali(Çetinkaya), Haydar, İzzet ve Ulvi Beyler Afyonkarahisar'a geldiler.²⁷ Böylece Afyonkarahisar mebuslarının tamamı yeni harflerin halka tanıtımı amacıyla seçim bölgelerine intikal etmiş oldular. Afyonkarahisar mebusları iki gruba ayrılarak ilçe ve kazaları dolaşmaya başladılar. Mebuslardan Ali, Haydar ve İzzet Beylerden oluşan birinci grup 23 Eylül öğleden sonra Şuhut'a gitti. İzzet Ulvi ve Musa Beylerden oluşan ikinci grup ise aynı gün Bolvadin'e hareket etti.²⁸ Ali, İzzet ve Haydar Beylerin bulunduğu grup 24 Eylül günü öğleye doğru Şuhut'tan Afyonkarahisar'a dönmüşlerdir. İzzet Ulvi ve Musa Kazım Beylerden oluşan ikinci grup ise Bolvadin'den Aziziye'ye(Emirdağ) geçmişlerdir.²⁹ Ali, İzzet ve Haydar Beylerden oluşan grup 25 Eylül günü Sinanpaşa Nahiyesini ve Sandıklı'yı ziyaret ederek oradan Dinar'a hareket etmişlerdir.³⁰

Mebusların harf inkılabı dolayısıyla ilçeleri teftişleri daha sonra da devam etmiştir. Ekim ayı ortalarında bir grup Afyonkarahisar mebusu Sandıklı'ya gelerek harf inkılabının yürütücüleri olan öğretmenleri Sandıklı Muallimler Birliği'nde ziyaret etmişlerdir. Burada harf inkılâbı münasebetiyle muallim Selçuk Bey tarafından kendilerine yeni yazı ile bir şiir de takdim edilmiştir. Bu şiirde Yunan Megola İdea'sının Afyonkarahisar'da gömüldüğünden bahsedilmektedir.³¹ Mebusların ilerleyen tarihlerde de harf inkılabının uygulanışı konusunda Afyonkarahisar'da incelemelerde buldukları görülmektedir.³²

²⁵ Son Haber, 16 Eylül 1928, No: 202-482; İzzet Ulvi Bey 16 Eylül akşamı trenle Ankara'ya dönmüştür. Son Haber, 17 Eylül 1928, No: 203-483.

²⁶ Son Haber, 18 Eylül 1928, No: 204-484.

²⁷ Son Haber, 22 Eylül 1928, No: 205-485.

²⁸ Son Haber, 23 Eylül 1928, No: 206-486.

²⁹ Son Haber, 24 Eylül 1928, No: 207-487.

³⁰ Son Haber, 24 Eylül 1928, No: 207-487.

³¹ Son Haber, 20 Teşrin-i Evvel 1928, No: 229-509

³² Son Haber, 3 Şubat 1929, No: 65; Son Haber, 24 teşrinievvel (Ekim) 1929, No: 830.

2.3. Öğretmenlere Yeni harflerin Öğretilmesi

Harf İnkılabının başarılı olabilmesi öncelikle öğretmenlerin bu yeniliğe sahip çıkmasıyla mümkün olabilirdi. Öğretmenler sadece yeni harfleri öğrenmekle kalmayacaklar aynı zamanda öğrencilere ve halka öğreteceklerdi. Özellikle de yeni eğitim öğretim yılına yeni harfleri öğrenmiş olarak başlamaları gerekiyordu. Okulların açılış tarihi olan 15 Ekim tarihine kadar öğretmenlerin bu konudaki eksikliklerini tamamen gidermeleri şarttı. Bu yüzden Maarif Vekaleti önceliği öğretmenlerin kurslarına verdi. Afyonkarahisar'da da öğretmen kursları maarif idaresi tarafından açıldı. Bu kurs iki grup halinde yürütülmüştür. Birinci grupta şimdiye kadar Fransızca harfleri hiç öğrenmemiş olanlar yer alacaklardı. Bu grubun kursu merkez ilk öğretim müfettişi Ali Rıza Bey tarafından yürütülecekti. Diğer gruba ise Fransızca harfleri tanıyanlar devam ederek harflerin farklarını ve yeni imla kurallarını öğreneceklerdi. Bu kurs da Orta Mektep Türkçe öğretmeni Ahmet Sami Bey tarafından idare edilecekti.³³

Taşradaki şehirlerde öğretmenlere yönelik kursların 25 Ağustos'tan itibaren başlamış olduğu anlaşılıyor. Öğretmenler beş haftalık kursun sonunda 1 Ekim'den itibaren sınava tabi tutulmuşlardır. Başarılı olanlar belgelerini almışlar, başarılı olamayanlar ve imtihana hiç girmemiş olanların ise kursları ve sınavları 10 Ekim'e kadar tamamlanmıştır.³⁴

2.4. Memurlara Latin Harflerinin Öğretilmesi

Atatürk'ün Sarayburnu konuşmasından sonra bütün bakanlıklar memurlarına yeni harfleri öğretebilme seferberliğine giriştiler. Bakanlıklar müsteşarları 12 Eylül 1928 tarihinde Maarif Vekaletinde toplanarak memurlara yeni harflerin öğretilmesi için neler yapılması lazım geldiğini tartıştılar. Tartışmalar sonunda memurlara yeni harfleri öğretme görevinin Maarif Vekaletine verilmesi kararlaştırıldı.³⁵

Bunun üzerine Maarif Vekaleti memurlara verilecek okuma yazma kurslarıyla ilgili olarak illerdeki maarif eminliklerine bir genelge gönderdi. Buna göre; bütün memurlarla jandarma zabitanı ve ziraat ve emlak ve sanayi bankalarıyla yarısından fazlası devlet sermayesi olan şirketler memurin ve

³³ Son Haber, 12 Eylül 1928, No: 199-479

³⁴ Yeşil Giresun, No: 129, 133.

³⁵ Son Haber, 13 Eylül 1928, No: 200-480.

müstahdeminin teşrinievvel (ekim) nihayetine kadar yeni Türk harfleriyle okuyup yazmayı tamamıyla öğrenmeleri gerekmektedir.³⁶

Sadece devlet memurlarının değil Belediye Başkan ve Meclis üyelerinin de yeni harfleri öğrenmesi mecbur kılındı. Dahiliye Vekaleti onların da devlet memuru gibi telakki edilmeleri ve sınava tabi tutulmaları lazım geldiğini bildirdi.³⁷

Bu süre içerisinde vilayet ve kaza merkezlerinde memurlar için biri harfleri tanımayanlara ve diğeri de tanıyanlara mahsus olmak üzere iki dereceli kurslar açılacaktır. Bu kursların öğretmenleri Orta ve ilk mektepler heyet-i talimiyesi ile Maarif Eminlikleri tarafından tayin edilecektir. Kurs verecek öğretmenlerin kaligrafi sahibi ve yeni imla kurallarına vakıf olanlardan seçilmesi gerekmektedir. Kursların gün, saat gibi teferruatıyla ilgili şartlar katılımcıların durumlarına göre düzenlenir.

Bu kursların gerek gün ve gerek saatleri belirli ve muntazam programa bağlanacaktır. Kursa katılacak olan öğretmenler ve bütün memurların devam etme mecburiyetlerinin sağlanması Daire Müdürlerinin sorumluluğu altındadır. Bütün bunlara ilaveten valiler de bu faaliyetin bütünü kontrol ederek gördükleri noksanlardan Maarif Vekaleti'ni haberdar edeceklerdir.

Maarif Eminlikleri de bu kurslar için valiler ve daire amirleriyle temas edeceklerdir. Evvelce açılmış olan kursların başarısız olanları kapatılacaktır. Kurs mekanları olarak mektepler, hükümet salonları ile mahallinde mevcut diğer elverişli binalardan yararlanılacaktır.

Kazalarda açılacak kurslarda ise öncelikle ilk tedarisat müfettişleri görevlendirilecektir. Bunların sayıları yeterli olmadığı takdirde kaza merkezlerindeki en ehliyetli öğretmenler şehir merkezlerine getirilerek kurs vermeye yeterli oldukları anlaşıldığı takdirde kazalara gönderileceklerdir. Yetersiz görüldükleri takdirde kendilerine gerekli eğitim verilerek eksiklikleri giderilip kazalara gönderileceklerdir. Kazalarda bu tür ehliyetli öğretmenler mevcut değilse merkezden gönderilecektir. Yeni harfleri öğretmeye muktedir hiçbir ilk öğretim müfettişi merkezde kalmaz. Bunlar görevlendirildikleri kaza kaymakamlarıyla temas ederek alınacak tertibat dairesinde derhal eğitime başlayacaklardır.

Maarif Eminleri ikamet ettikleri vilayetteki faaliyeti düzenledikten sonra bizzat görev alanlarına giren diğer vilayet merkezlerini de dolaşarak

³⁶ Son Haber, 18 Eylül 1928, No: 204-484.

³⁷ Son Haber, 19 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 233-513.

durumu teftiş edeceklerdir. Ayrıca, bir rapor düzenleyerek düşüncelerini vekaletle bildirilecektir.

Bu kurslarla ilgili olarak Valilere de gerekli tebligat yapılmıştır. Kursların yürütülmesi için gerekli harcırah ve masrafların bütçeden karşılanması, bütçede olmadığı takdirde diğer kalemlerden nakletmek suretiyle temini sağlanacaktır.

Maarif Eminlikleri mntukalarında açılan kurslar ile ilgili olarak bütün bilgileri vekaletle birer rapor halinde sunacaklardır. Öyle ki kursa devam eden memurların sayılarıyla başarılı olanların miktarı her hafta sonunda Maarif Nezareti'ne bildirilecektir. Başarılı oldukları halde ikramiye ve takdirnameyle ödüllendirilenlerin isimleri de vekaletle bildirilecektir.

Nahiye memurlarıyla seyyar memurlara ve köy muhtarlarına yeni harflerin ne şekilde öğretilmesi lazım geleceği mahalli şartlar dikkate alınarak tespit edilecektir. Maarif Eminlikleri bu konudaki görüş ve önerilerini en kısa zamanda telgrafla bakanlığa bildireceklerdir.³⁸

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Afyonkarahisar merkezinde Maarif Nezaretinin genelgesinden evvel memurlar için bir kurs açılmıştır. Dumlupınar Mektebinde açılan bu kurs³⁹. Kadınana Mektebi Başmuallimi Mehmet Bey tarafından yürütülmüştür.⁴⁰ Memurların ilk imtihanının 20 Ekim tarihinde yapıldığı görülüyor.⁴¹ Ancak, ikinci imtihan 8 Kasım 1928 Perşembe günü yapılmıştır. Bu imtihana ilk imtihana girmeyen ve başarılı olamayan memurlar katılmışlardır. Bugünkü imtihana katılanlar içerisinde Afyonkarahisar müftüsü de bulunmaktadır. İmtihan vali beyin denetimi ve gözetimi altında yürütüldü.⁴² Sınavda başarısız olan ve sonradan kursa katılma imkanı bulabilen memurlar ise yeni dönem kurslara devam ettiler.⁴³ 26 Kasım 1928 günü yapılan sınava ise 78 memur katıldı. Bu sınavda da başarısız olanlar için son bir şans daha tanındı. 29 Kasım'da son bir imtihan daha yapıldı.⁴⁴ Seyyar oldukları için sınavlara katılamayan memurların sınavları da Aralık ayı içerisinde gerçekleştirildi.⁴⁵

³⁸ Son Haber, 18 Eylül 1928, No: 204-484.

³⁹ Son Haber, 5 Eylül 1928, No: 193-473.

⁴⁰ Son Haber, 15 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 230-510.

⁴¹ Son Haber, 20 Teşrinievvel (Ekim) 1928, No: 229-509.

⁴² Son Haber, 11 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 236-516.

⁴³ Son Haber, 15 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 230-510.

⁴⁴ Son Haber, 27 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 238-518.

⁴⁵ Yeşil Giresun, No: 142.

Devlet dairelerinde Yeni Türk Harfleri Kanunu gereğince 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren yeni harflerle yazışma yapmak zorunluluğu söz konusu idi.⁴⁶ Bu yüzden Aralık 1928 sonuna kadar seyyar ve gayri seyyar bütün memurların harf imtihanına girmiş ve vesikalarını almış olmaları şarttı. Ay sonuna kadar vesikalarını alamayan memurların isimleri Ankara'ya bildirilecek ve görevlerine son verilecekti.⁴⁷

2.5. Öğrencilere Yeni Harflerin Öğretilmesi

1928-1929 Eğitim öğretim yılında her zamankinden farklı olarak Milli Eğitim bünyesindeki bütün okullarda ve Darülfünunda öğrencilere yeni yazının öğretilmesi gerekiyordu. Bu yüzden Maarif Vekaleti vilayetlere bir genelge göndererek yeni yazının ne şekilde öğretileceğine açıklık getirdi.

Buna göre öncelikle ilk mekteplerin bütün sınıflarında öğrencilere yeni alfabe öğretilecektir. Öğrenciler yeni yazıyı okuyup yazabilecek hale geldikten sonra kendi sınıflarına ait yeni harflerle basılmış ders kitaplarını okuyabileceklerdir.

Orta okullarda ve öğretmen okullarında Türkçe derslerinde ilk iş yeni harfleri öğretmek ve öğrencileri bu harflerle okuyup yazabilecek bir hale getirmek olacaktır. Daha sonra kendi sınıflarına ait yeni harflerle basılmış okuma kitaplarına geçebileceklerdir.⁴⁸

Milli Eğitim Bakanlığının bu genelgesinde yeni harflerin öğretilmesi için herhangi bir süre sınırlaması bulunmamasına rağmen basından öğrendiğimiz kadarıyla 15 gün içerisinde yeni harflerin öğretilmesi meselesinin tamamlanarak derslere geçilmesi istenilmektedir.⁴⁹ Genelgede böyle bir sınırlamaya gidilmeyerek esnek davranılmasının sebebi öğrencilerin öğrenme kabiliyetleriyle okulların imkanlarının dikkate alınması olabilir.

Buna rağmen bakanlığın işi sıkı tuttuğunu görüyoruz. Maarif Eminliklerine eğitim-öğretim başladıktan iki ay sonra öğretmenlerin yeni harflerle eğitimdeki başarı düzeylerini bakanlığa bildirmeleri emredilmiştir. Bakanlık da kendi müfettişleri vasıtasıyla bu faaliyeti yakından takip edecekti.⁵⁰

⁴⁶ Düstur X, (Üçüncü Tertip), s.3.

⁴⁷ Yeşil Giresun, No: 143.

⁴⁸ Son Haber, 17 Eylül 1928, No: 203-483.

⁴⁹ Son Haber, 12 Eylül 1928, No: 199-479

⁵⁰ Son Haber, 17 Eylül 1928, Numro: 203-483.

2.6. Halk İçin Açılan Kurslar

2.6.1. Şehir Merkezinde Açılan Kurslar

Yeni harflerle ilgili olarak halka yönelik kursların açılacağına dair ilk bilgileri Son Haber gazetesinin 27 Ağustos 1928 tarihli “*Yeni Harfleri Öğrenmek Kolaydır*” başlıklı yazısından öğreniyoruz. Burada belirtildiğine göre *Türk Ocağı*⁵¹ ve *Muallimler Birliği* tarafından iki ayrı kurs açılacaktır. Bu kurslardan ilkinde hiç okunma yazma bilmeyenler; diğerine ise eski harfleri bilenler kabul edilecektir. Kurslara isteyen herkes devam edebilecektir.⁵² *Türk Ocağı* ve *Muallimler Birliği*nin ortaklaşa organize ettikleri kursların birinci grubu, Cumartesi, Salı, Perşembe akşamları saat 17.00’da başlatıldı. Kursların başlangıç tarihi 4 Eylül’dür.⁵³ İkinci grup ertesi gün 5 Eylül Pazar günü başlamış olup, Pazar, Çarşamba ve Cuma geceleri ders göreceklerdi.⁵⁴ Birinci grubun dersleri gündüz saatlerine rast geldiği için kurs ileriki saatlere alındı. Bu durum kursa olan ilgiyi artırdı. Basında belirtildiğine göre “*Mezkur saatte henüz herkesin iş ve gücüyle uğraşması dolayısıyla geceye tahvil edilen kurs büyük bir rağbet ve tevacüm görmüş, oturacak sandalye kalmadığı gibi bir çokları da dersi ayakta takip etmişlerdir... Salon dolduktan sonra gelenlere açılacak ikinci kursun ilanına intizar etmeleri tebliğ olunmuştur.*”⁵⁵

Kurslara gelenlerin büyük çoğunluğunu küçük sanayi ile meşgul olan gençler teşkil ediyorlardı. İçlerinde şimdiye kadar hiç okuyup yazma öğrenmemiş olanlar da vardı.

Halk dersanelerinde de bu defa yeni harflerin öğrenilmesine öncelik verilmiştir. Halk dersaneleri ilkokulların açıldığı tarihlerde eğitim öğretime başlıyorlardı. 1928 yılı için 15 Ekim’de faaliyete geçen Halk Dersanelerinin özel bir önemi vardı. Zira, yeni harflerin halka kavratılması gerekiyordu. Bu dersanelerin yönetimi Kadınana Kız Mektebi Başmuallimi Mehmet Bey’e verildi.⁵⁶ Basında yer aldığına göre Halk Dersaneleri yeni harflerin öğretilmesi konusunda kısa zaman içerisinde büyük başarı göstermiş, yeni yazı öğretimini tamamlayarak hesap, hendese, coğrafya gibi derslerin öğretimine dahi geçmişti.⁵⁷

⁵¹ Türk Ocakları Afyonkarahisar’ın kültür hayatında öteden beri önemli bir yer işgal etmiştir. Afyonkarahisar vilayetindeki Türk Ocaklarının kültür ve eğitim faaliyetlerine katkıları konusunda bkz.Yuisuf İlgar, “*Türk Ocakları Afyonkrahisar Şubesi (1914-1931)*”, Taşpınar ,Sayı:3, Kasım-2001- Afyonkarahisar, s.21-34.

⁵² Son Haber, 27 Ağustos 1928, No: 186-466.

⁵³ Son Haber, 29 Ağustos 1928, No: 187-467; Son Haber, 5 Eylül 1928, No: 193-473.

⁵⁴ Son Haber, 4 Eylül 1928, No: 192-472.

⁵⁵ Son Haber, 5 Eylül 1928, No: 193-473.

⁵⁶ Son Haber, 12 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1928, No: 223-503.

⁵⁷ Son Haber, 24 Teşrinisani(Kasım) 1928, No:, 235-515.

Dumlupınar Mektebi'nde açılan halk dersanelerinde 25 Aralık tarihinde 100 erkek kursiyer sınava tabi tutulmuş, bunlardan 74 tanesi başarı göstermiştir. Bunlara ehliyetname verilirken başarısız olan 36 kursiyerin 1 Ocak 1928 tarihinde açılacak olan Millet Mekteplerinin B şubesine devam etmeleri kararlaştırılmıştır.⁵⁸

Harf İnkılabına o dönemin tek siyasi partisi olan ve iktidarı elinde bulunduran *Cumhuriyet Halk Fırkası* da açtığı kurslarla destek vermiştir. Afyonkarahisar Halk Fırkası İl Başkanlığı 9 Eylül Pazar akşamından başlayarak Pazar, Çarşamba ve Cuma günlerini kapsayan bir kurs açmıştır. Kurs Türk Ocağı binasında yürütülmüştür.⁵⁹ Basında belirtildiğine göre Halk Fırkası Borsa Salonunda da ikinci bir kurs açacaktır.⁶⁰

Şehir merkezinde açılan kurslar talebi karşılamayınca *Maarif İdaresi* de bu kampanyaya bir kurs açarak katılmaya karar vermiştir. Buna göre Maarif İdaresi'nin kursu 10 Eylül Pazartesi akşamı Namık Kemal Mektebi'nde faaliyete geçmiştir.⁶¹

Afyonkarahisar Valiliği de Harf inkılabına destek veren ve kurs açan kuruluşlar içerisinde yer almaktadır. Vali Fahreddin Bey, 28 Ağustos günü çıkmış olduğu Ankara- İstanbul seyahatinden 28 Ağustos akşamı Afyonkarahisar'a döndüğünde beraberinde İstanbul'dan bir çok yeni alfabe de getirmiştir. Fahreddin Bey bu alfabeleri memurlara dağıttırması, bundan başka telgrafla 200 yeni alfabenin de siparişini vermiştir. Şehre döner dönmez yeni harflerin tanıtılmasıyla meşgul olmaya başlayan Vali Bey 30 Ağustos zafer bayramından sonra kurs açılması için hazırlıklarda bulunmasını emretmiştir. Ayrıca uygun bir binada bütün memurların toplatılarak yeni harfler hakkında konferans verilmesi kararlaştırılmıştır.⁶² Valilik il genelindeki bu koordinasyon ve kontrol görevinin yanı sıra kendi memurları için de kurs açmıştır.⁶³

Bunlara ilaveten şehir merkezinde *Garnizon Kumandanlığı*, *Ziraat bankası* ve *Son Haber Gazetesi Matbaası* tarafından da birer kurs açılmıştır. *Son Haber* gazetesinin kursu matbaa mürettibleri için açılmıştır.⁶⁴

⁵⁸ Son Haber, 27 Kanunuevvel 1928, No: 531.

⁵⁹ Son Haber, 6 Eylül 1928, No: 194-474.

⁶⁰ Son Haber, 7 Eylül 1928, No: 195-475.

⁶¹ Son Haber, 10 Eylül 1928, No: 197-477

⁶² Son Haber, 29 Ağustos 1928, No: 187-467

⁶³ Son Haber, 3 Eylül 1928, No: 191-471.

⁶⁴ Son Haber, 3 Eylül 1928, No: 191-471..

Mahkumlara yeni harfleri öğretebilmek için bir kurs da *Hapishane'de* açılmıştır. Son Haber Gazetesi'nin iddiasına göre 29 Aralık 1928 tarihi itibarıyla mahkumların üçte ikisi yeni harfleri öğrenmişlerdir.⁶⁵

Yeni harflerin halka öğretilmesi çabaları Milli Eğitim Bakanlığının kontrolü ve teftişi altında yürütüldü. Bu doğrultuda Maarif müfettişi umumilerinden Besim Bey Ekim ayı içerisinde teftiş için Afyonkarahisar'a gelmiştir.⁶⁶ Milli Eğitim Bakanlığı teftiş işlerine verdiği önemi göstermek için Maarif vekili Necati Bey'in başkanlığında toplantılar yapmış, harf inkılâbında müfettişlere düşen görevin önemini göstermeye çalışmıştır.⁶⁷

Öte yandan harflerin el yazısı ve kitap yazısı ile olan şekilleri bakkallara, dükkanlara, berberlere asılmış halkın harflere aşinalık kazanması temin edilmeye çalışılmıştır. Halkın kurslar dışında da yeni harflere ilgi gösterdiği görüldü. Kahvehanelerde, özel meclislerde, sohbetlerde ellerinde kağıt, kalem yeni harfleri öğrenmeye çalışan kişilere sıkça tesadüf ediliyordu.⁶⁸

2.6.2. İlçelerde Açılan Kurslar

Yeni harflerin öğretilmesine dair kampanya sadece şehir merkeziyle sınırlı kalmamış, ilçelerde de hummalı bir faaliyet yürütülmüştür. *Dinar'da* Latin Harflerinin öğretilmesi için Türk Ocağı'nda Kaymakam Halis Bey, Müfettiş Nureddin, Maarif memuru Kadri Beyler idaresinde Kız mektebi binasında iki kurs açılmıştır. Kurslara başlangıçta Latin harflerine az çok aşına olanlar devam etmişlerdir. Yeteri kadar öğretmen yetiştikten sonra isteyen herkesin kabul edilebileceği kurslar açılması kararlaştırılmıştır.⁶⁹

Bolvadin'de, 21 Ağustos Salı akşamı Türk Ocağı tarafından Kocatepe Mektebi'nde halka yeni harflerin tanıtımıyla ilgili bir program düzenlenmiştir. Programa Kaymakam Mithat, Mal Müdürü Esat, Doktor Bahri, Eczacı Raci Beyler konuşmacı olarak katılmışlardır. Program Heyeti tarafından çoğaltılarak halka dağıtılan alfabe büyük rağbet görmüştür. Dinleyiciler arasında bulunan Bolvadin İdman Yurdu sporcuları da yeni alfabeyi alarak çalışmaya başlamışlardır. İlk ders Kaymakam Mithat Bey tarafından verilmiş, daha sonra ise Eczacı Raci Bey tarafından tartışma açılmıştır. Ders esnasında görev icabı Bolvadin'de bulunan Mülkiye

⁶⁵ Son Haber, 29 Kanunuevvel (Aralık)1928, No: 532.

⁶⁶ Son Haber, 12 Teşrin-i Evvel 1928, No: 223–503

⁶⁷ Son Haber, 16 Teşrin-i evvel 1928, Salı, 226–506

⁶⁸ Yeşil Giresun, No:130, 132, 136.

⁶⁹ Son Haber, 1 Eylül 1928, No: 189–469.

Müfettişi Kemal Bey de hazır bulunmuştur. Kemal Bey bir konuşma yaparak cumhuriyetin halkı cehaletten kurtarmak için ne kadar büyük fedakarlıklara katlandığını açıklamış ve halkın yeni alfabeyi kapışmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Kemal Bey:” *Milli gayede mefkuremiz yolunda başımızda Gazi Paşa hazretleri olmak üzere bütün hailerini kırarak muvaffakiyete yürüyeceğiz.*”⁷⁰ diyerek inkılapçılık yolundaki azmini dile getirmiştir.

Öte yandan daha henüz Yeni Türk harfleri yasası çıkarılarak resmîyet kazanmadan önce Bolvadin kaymakamı Mithat ve Belediye Reisi Basri Beyler 30 Ağustos dolayısıyla Gazi Paşa’ya yeni harflerle kutlama telgrafı çekmişlerdir.. Mustafa Kemal Paşa da bu telgrafa aynı şekilde yeni harflerle cevap vermiştir.⁷¹

Bolvadinli müderris ve vaiz Ahmet Vehbi Efendi’nin yeni harflerle yazıp Son Haber gazetesine gönderdiği şiirler bu ilçedeki aydınların yeni harflere karşı ilgisini ortaya koymaktadır.⁷²

Ayrıca *Bolvadin Hapishanesinde* de bir kurs açılmıştır. Bu kurs hapishanenin çalışan ve yetenekli gardiyanı Mehmet Efendi tarafından yürütülmüştür. Mehmet Efendi bir hafta içerisinde okuma yazmayı öğrenmiş kaymakam Bey’in taktirini kazanmış, mahkumlara ders vermekle görevlendirilmiştir.⁷³

Şuhut’da ise Nahiye Halk Fırkası Mutemedi Hacı Ziya Efendi’nin gayretleriyle Sulh Hakimi Şükrü, Hükümet Doktoru Asım ve Jandarma Kumandanı Ali Rıza Beylerin çabalarıyla yeni Türkçe kurs programları hazırlamışlardır. Kursun 16 Eylül Pazar gününden itibaren haftada üç gün olmak üzere faaliyete geçeceği belirtilmiştir. Daha bir hafta evvelden 15 gencin kurs için kayıt yaptırıldıkları görülmüştür. Bu da Şuhut gençliğinin yeni harfler ve okumaya verdiği önemi göstermiştir.⁷⁴

⁷⁰ Son Haber, 1 Eylül 1928, No: 189-469.

⁷¹ Son Haber, 4 Eylül 1928, No: 192-472.30 Ağustos Zafer Bayramı münasebetiyle Giresun Vali Vekili Şevket Bey’in de Cumhurbaşkanlığı makamına Latin harfleri ile yazılmış bir kutlama telgrafı gönderdiği, Gazi Paşa’nın da aynı şekilde Latin harfleri ile cevap verdiği görülmektedir.(Yeşil Giresun, No:159) Öyle anlaşılıyor ki 30 Ağustos Zafer Bayramı ile ilgili kutlama telgrafları umumiyetle Latin harfli olmuştur. Mülki ve mahalli yöneticiler Harf inkılabını kanun çıkmadan benimsemişlerdir.

⁷² Son Haber, 27 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 238-518.

⁷³ Son Haber, 4 Eylül 1928, No: 192-472.

⁷⁴ Son Haber, 10 Eylül 1928, No: 197-477

Sandıklı'da da İlçe Kaymakamı Ali Rıza Bey başkanlığında bir okuma-yazma kampanyası başlatılmıştır. Burada Türk Ocağı ve Muallimler Birliği tarafından halk dersaneleri açılmıştır. Gündüzleri muallimler kursu, mesailerinin sonunda memurlar, geceleri ise iki mektepte halk dersaneleri faaliyet göstermiştir. Halk dersaneleri iki mektebe dört şube açmıştır.

Her şubeye 50 kursiyer devam etmiştir. Yirmi yaşa kadar olan kursiyerler bir şubede toplanmıştır. Diğer kursiyerler ise üç şubeye dağıtılmıştır. Üç şubedeki 150 kursiyerle beraber Halk Dersanelerine toplam 200 kişi devam etmiştir. Kaymakamlık hapishanede de bir kurs açmayı planlamıştır.⁷⁵ Bütün bunların yanında ilçe kaymakamı Ali Rıza Bey sadece ilçe merkezinde kurslar açmakla yetinmemiş, köyleri de dolaşarak yeni harfleri tanıtmaya gayreti içerisinde olmuştur.⁷⁶

2.7. Yeni Harflerin Sosyal ve İktisadi Hayata Etkileri

Harf İnkılabı ile eski yazılı her türlü evrak, belge, damga, mühür v.b.nin değiştirilmesi gerektirdiğinden bu inkılap sosyal ve iktisadi hayata da etki etmiştir. Bu doğrultuda Afyonkarahisar özelinde indigimizde yeni harfli ilk levhayı Orta Mektebin taktığını görmekteyiz. Orta Mektep daha Ağustos ayı içerisinde tabelasını değiştirerek diğer kurumlara öncülük etmiştir.⁷⁷ Resmi kuruluşlar ve esnaf da bu değişime hızla ayak uydurmuştur. Bu yüzden tabela yazımında büyük bir artış olmuştur. Tabelaların temininde özellikle matbaalar önemli bir rol üstlenmiştir. Afyonkarahisar'da Haber Matbaasının yeni harflerle tabela ve levha hazırlanacağına dair reklamlarına sıkça tesadüf etmekteyiz.⁷⁸

Harf inkılabının sosyal hayatın pek çok boyutuna etki yaptığı ve değişikliklere yol açtığı görülebilir. Örneğin önceden mektup zarflarının üzerine en yukarıya memleket adı, daha sonra adres ve en sona şahıs adı yazılırken bu usul değişmiştir. Yeni usule göre en yukarıda şahıs adı daha sonra mahallesi ve en aşağıya da memleket adı yazılmaya başlanmıştır. Bu usul Avrupalıların kullandığı bir sistemdi.⁷⁹

Basından öğrendiğimiz kadarıyla henüz Harf İnkılabı yasası çıkmamış olmasına rağmen halkın yeni harflere ilgisi çok büyük olmuştur. İnsanlar gece derslerine de devam ederek yeni harfleri öğrenmek için büyük gayret

⁷⁵ Son Haber, 4 Eylül 1928, No: 192-472..

⁷⁶ Son Haber, 4 Eylül 1928, No: 192-472

⁷⁷ Son Haber, 29 Ağustos 1928, No: 187-467

⁷⁸ Son Haber, 4 Eylül 1928, No: 192-472..

⁷⁹ Son Haber, 4 Teşrinievvel (Ekim) 1928, No: 216-496.

sarf etmişlerdir. Boş zamanlarında evde, bahçede, kahvehanede, köy odasında yani her ortamda yeni harfleri okuyup, yazmakla meşgul olmuşlardır.⁸⁰

Açılan kursların dışında özel gayretleriyle okuma yazma öğrenenler de vardır. Örneğin, Bolvadin'den Yunuszade Müderris ve Vaiz Ahmet Vehbi kendi gayretiyle yeni yazıyı öğrenenlerdendir. O, “*Yeni yazıyı büyük ve küçük herkese müracaatla az zamanda öğrendim*” diyerek halkı teşvik etmektedir.⁸¹

Yeni harflerin kabulü bilhassa ilk zamanlarda para kazanma kapısının açılmasına da yol açmıştır. Latin harfleriyle okuma yazma bilenler özel dersler vererek ek gelir elde edebiliyorlardı. Hatta, bunun için gazetelere verilen ilanlara dahi rastlanılmıştır. Örneğin, Yusuf Zilâlî verdiği ilanda Rusya'nın orta ve ziraat mekteplerinden mezun olduğunu belirtmekte, kur'anı-ı kerime aşına olduğunu bildirmektedir. Kendisi köy imamlığı yapmak istemekle beraber kısa zamanda yeni harflerle okuma-yazma öğretebileceğini de ifade etmektedir.⁸²

Harf İnkılabı aynı zamanda alfabe kitaplarının ticaretine de yol açmıştır. Kitapçılar talepleri karşılamakta güçlük çektiler. Bu yüzden Devlet Matbaası ihtiyacı gidermek için yoğun bir çaba gösterdi. Siparişleri önceden alarak basıma yöneldi. Devlet matbaası biri yeni Türk harflerini tanıyanlara diğeri hiç bilmeyenlere mahsus olmak üzere iki çeşit alfabe kitabı yayınladı.⁸³ Afyonkarahisar'da da kitapçıların bu tür çabalarına şahit olunmuştur. Hatta, bu konuda Anadolu Kitaphanesi'nin Afyonkarahisar'daki şubesinin reklamlarına dahi tesadüf edilmiştir. Bu şubenin sahibi Kamil Nadir devlet matbaasında basılan ve Maarif Vekaletince mektepler ve halk dersaneleri için kabul edilen yeni alfabe ve yazı rehberi satışı yaptığı gibi siparişleri de kabul etmekteydi. Halkın bu alfabe kitaplarını rahatlıkla temin edebilmeleri için kitap fiyatları da oldukça düşük tutulmuştu. Öyle ki 5 Kuruşa alfabe temin edilebiliyordu.⁸⁴ Millet Mektepleri'nin faaliyete geçmesi sonrasında da ticarethaneler yazı rehberi, Millet Mektepleri kitapları ve imla lügati satışı yaptılar.⁸⁵

⁸⁰ Son Haber, 4 Eylül 1928, No: 192-472.

⁸¹ Son Haber, 11 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 236-516; Son Haber, 27 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 238-518

⁸² Son Haber, 23 Eylül 1928, No: 206-486.

⁸³ Son Haber, 4 Eylül 1928, No: 192-472.

⁸⁴ Son Haber, 13 Eylül 1928, No: 200-480.

⁸⁵ Son Haber, 6 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 638.

2.8. Basın ve Yeni Harfler

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 9 Ağustos 1928 akşamı Sarayburnu'nda yeni harfleri tanıtan konuşmasından sonra harf inkılabının gerçekleşeceği kesin bir şekilde anlaşılmıştı. Bunun üzerine ülke çapında gerek valilikler, milli eğitim müdürlükleri ve gerekse basın kamuoyunu yeni harflere hazırlama kampanyası başlattılar. Bu kampanyanın Afyonkarahisar'da da geniş bir şekilde uygulandığını görebiliyoruz. Atatürk'ün Sarayburnu konuşmasından 18 gün sonra yani 27 Ağustos 1928 günü Son Haber gazetesinde “*Yeni Harfleri Öğrenmek Kolaydır*” başlığı altında Latin harflerinin reklamı yapılmaya başlanmıştır.⁸⁶ Bu propaganda bundan sonraki bütün sayılarda devam etmiştir.

Bu yazıda yeni harfleri öğrenmenin çok kolay olduğuna işaret edilmekte, şimdiden bir çok kişinin gazetelerdeki harf örneklerine bakarak okuma yazma öğrendikleri iddia edilmektedir. Yeni harflerin ayrık sistemde yazılmış olmasının öğrenmeyi kolaylaştırdığı hatırlatılmakta, eski harfleri bilenlerin yanı sıra hiç okuyup yazma bilmeyenlerin de kısa zamanda yeni harfleri öğrenebilecekleri ilan edilmektedir. Halka okuma yazma öğretebilmek amacıyla öteden beri faaliyet gösteren gece mekteplerinin Latin harflerine geçmesi durumunda kısa devreler halinde açılacak kurslar sayesinde eskiye oranla beş on misli çocuğa okuma yazma öğretebileceği görüşü savunulmaktadır.

Basında yer alan tanıtım yazılarında yeni harfleri öğrenirken dikkat edilmesi gereken bazı püf noktalarından da bahsedilmektedir. Buna göre, Türk harfleri ile yazarken Arap harfleri göz önüne getirilerek düşünülmemelidir. Böyle yapıldığı takdirde yanlış yazılacaktır. Yeni harflerle yazarken kelimenin söylenişine dikkat edilmelidir. Bu takdirde doğru yazmak mümkün olabilir.⁸⁷ Yazıyı yeni öğrenenler kelimeleri bütün olarak okumaya kalkışmak yerine harfleri ayrı ayrı okumalıdır. Harflere aşına olanlar bütün kelimeyi bir defada okuyabilirler. Yeni harflere aşına olabilmek için mutlaka her gün bir miktar yazmalı ve okumalıdır.⁸⁸

Musahib imzasını taşıyan “*Şuna Buna Dair*” başlıklı bir yazıda da yeni harfleri öğrenmenin yakın zamanda mecbur hale geleceği belirtilmekte ve şöyle denilmektedir “*Yeni harfler büyük bir süratle taammüm ediyor. Büyük Millet Meclisince taayyün edilecek olan muayyen bir müddetten sonra*

⁸⁶ Son Haber, 27 Ağustos 1928, No: 186-466.

⁸⁷ Son Haber, 28 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 239-519

⁸⁸ Son Haber, 8 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 234-514.

muamelaatımız, muhaberatımız ve matbuatımız kamilen yeni harflerle olacak. Şimdi nasıl eskiden kalma fesli fotoğrafları gördüğümüz zaman kendimizi çok uzağa ait unutulmuş bir hatıra karşısında zannediyorsak o vakit de şimdiki yazımız öyle alelaceib görünecek. Arap yazısının başımıza açtığı dertlerin en büyüğü doğru okuyamamaktır."⁸⁹

Yeni Türk harflerini teşvik etmeye yönelik propagandalara rağmen halk bu kadar kısa zamanda okuma- yazma öğrenilebileceğine şüphe ile yaklaşmıştı. Bu yüzden Son Haber Gazetesi'ne gönderilen mektuplardan birisinde " *Bir zamandan beri yeni harfleri öğrenmek kolaydır diye yazıp duruyorsunuz. Hakikaten bu harfler kolay mı?, yoksa teşvik için mi böyle diyorsunuz* " denilmektedir.⁹⁰ Gazete bu soruya karşılık verdiği cevapta bir haftalık bir kurs neticesinde gazete okumak ve derdini ifade edebilecek kadar yazı yazabilmenin mümkün olabileceğini belirtmektedir. Bu kolaylığın Arap Alfabesinde 485, yeni alfabede ise 28 şekil bulunmasından kaynaklandığı açıklanmaktadır. Her gün yeni harfli yazılardan bir miktar okunur ve beş on satır yazı yazılırsa kısa zamanda yeterli seviyeye gelinebileceği ifade edilmiştir.⁹¹

Özellikle 1 Kasım 1928 tarihinde yeni harfler yasının çıkmasından sonra yeni harflerle okuyup yazmak ihtiyacı çok daha belirgin hale geldi. Zira, devlet dairelerindeki bütün resmi işlerde yeni harflerin kullanılması 1 Ocak 1929 tarihini geçemeyecekti. Bu yüzden basın da hem halkı uyarmak hem de yeni harflerin öğrenilmesini teşvik etmek amacıyla propagandalar yaptı. Son Haber gazetesi 20 Kasım tarihinden itibaren Afyonkarahisar halkını uyarmaya başladı. Gazete yeni harfleri öğrenmek için fazla zaman kalmadığına işaret etmekte, öğrenmeyenlerin kısa zaman sonra gazete, kitap, dergi gibi hiçbir yayını okuyamayacağı, dünyadaki gelişmelerden haberdar olamayacağı uyarısında bulunmuştur. Gazetenin yorumuna göre yeni yazıyı öğrenmeyenler " *kendi memleketlerinde bir yabancı* "⁹² durumuna düşeceklerdir.

Basın yeni harfleri öğrenmeyi teşvik etmenin yanı sıra matbaasını da yeni harfleri basabilecek hale getirmeye çalışmıştır. Son Haber gazetesi daha Ağustos sonundan itibaren matbaasına yeni harfleri kazandırmaya gayret etmiştir.⁹³ Bunun yanı sıra basın Latin harfleri ile baskı yapabilmek için

⁸⁹ Son Haber, 24 Eylül 1928, No: 207-487.

⁹⁰ Son Haber, 4 Eylül 1928, No: 192-472.

⁹¹ Son Haber, 4 Eylül 1928, No: 192-472.

⁹² Son Haber, 28 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 239-519

⁹³ Son Haber, 3 Eylül 1928, No: 191-471.

mürettiplerini kursa tabi tutmuştur.⁹⁴ Bu mürettipler kısa süre içerisinde yeni yazıyı öğrenmişler ve yeni yazıda dizgi yapabilir duruma gelmişlerdir. Yine 11 Eylül tarihinden itibaren gazetenin başlık klişesi yeni harflerle çıkmaya başlamıştır. Başlık klişesi “ *Son Haber Yevmi Gazeta* “ şeklindeydi. Öte yandan yeni harfler zamanında temin edilemediği için Fransız alfabesinde bulunan harflerden uygun olanları kullanılarak Latin harfli bölümler oluşturulmaya çalışılmıştır.⁹⁵

Son Haber gazetesi 1 Ekim tarihinden itibaren yeni harfli kısımlara yer vereceğini açıklamış olmasına rağmen⁹⁶ İstanbul’dan sipariş edilmiş olan harf dökümleri gelmediğinden dolayı bu taahhüdünü yerine getirememiştir.⁹⁷ Yeni harfli ilk yazı 6 Ekim 1928 günü yayınlanmıştır. Bu yazı “*suss*” başlığını taşıyan bir Nasrettin Hoca fıkrasıydı. Öyle anlaşılıyor ki halkı eğlendirecek ve güldürecek konular seçilerek yeni yazıya ilgi ve sevgi kazandırılmak istenilmiştir. Dikkat edilirse bu fıkra halk dilinde ve kolay anlaşılabilir özelliktedir.⁹⁸

Basının yeni harflerle yayınlanmaya başlayacağı 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren gazetelerin tirajlarında ciddi bir düşüş olacağı belliydi. Bu yüzden gazeteler okuyucu kitlesini kaybetmemek 1 Aralık 1928 tarihinden önceki günlerde uyarılarını sıklaştırdılar. Okuyucuların 1 Aralık tarihinden itibaren sıkıntı çekmemeleri için şimdiden yeni harfleri öğrenmelerini önermişlerdir.⁹⁹ Bu anlamda Son Haber gazetesindeki bazı yazılar da hızlı okumayı teşvik yönünde olmuştur. Hızlı okumayı öğrenmek için her gün bir parça okumak ve yazmak lazım geldiği, harf harf okuma yönteminin terk edilmesi gerektiği hatırlatılmıştır.¹⁰⁰ 28 Kasım tarihli bir başka yazıda da “ *Yeni harfleri öğreniniz ay başına birkaç gün kaldı .Yoksa gazete, kitap, mecmua hiçbir şey okuyamaz dünya ahvalinden haberdar olamazsınız. Sokaklarda bir yabancı gibi dolaşır ve kendi memleketinizde bir yabancı gibi kalırsınız*” uyarısında bulunmaktadır.¹⁰¹

⁹⁴ Son Haber, 3 Eylül 1928, No: 191–471..

⁹⁵ Son Haber, 4 Eylül 1928, No: 192–472; Son Haber, 11 Eylül 1928, No: 198–479.

⁹⁶ Son Haber, 29 Eylül 1928, No: 211–491

⁹⁷ Son Haber, 1 Teşrinievvel(Ekim) 1928, No: 213–493.

⁹⁸ Son Haber, 6 Teşrinievvel(Ekim) 1928, No: 217–497. Ancak, Afyonkarahisar basınının yeni harfli yazılara yer vermek konusunda çok da ileride olduğunu söyleyemeyiz. Örneğin bir başka taşra kenti olan Giresun’da basın 30 Ağustos tarihinden itibaren yeni harfleri tanıtmaya örnek metinlere yer vermeye başlamıştır. (Yeşil Giresun, No:128)

⁹⁹ Son Haber, 8 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 234–514.

¹⁰⁰ Son Haber, 18 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 232-512.

¹⁰¹ Son Haber, 28 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 239–519.

Son Haber Gazetesi İstanbul'dan sipariş ettiği harflerin gelmemesi yüzünden Latin harflerine geçişte sıkıntı yaşadı. Gazeteyi her gün çıkarmak yerine haftada iki defa ve birer yaprak, yani, iki sayfa olarak neşretme kararı aldı.¹⁰² Gazete 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren iki sayfa olarak yayınlanmaya başladı. Birkaç ay kadar iki sayfa halinde yayını sürdürdü. Diğer taraftan da yeniden harf siparişinde bulundu.¹⁰³ Bu harfler geldiğinde gazetenin zaman zaman dört sayfa olarak yayınlanması planladı.¹⁰⁴

Basının Aralık ayından itibaren eski harfli yazı ve ilanlar kabul etmediğini görüyoruz. Son Haber 25 Aralık tarihli nüshasında bundan böyle gönderilecek yazı ve ilanların yeni Türk harfleriyle, okunaklı bir şekilde kağıdın yalnız bir yüzüne yazılması ricasında bulunmuştur.¹⁰⁵

Yeni Türk Harfleri yasasına göre 1 Haziran 1929 tarihinden itibaren vatandaşlar Arap harfli dilekçelerle müracaat edemeyeceklerdir. Basın bu konuda da halkı uyarmıştır. Son Haber Gazetesi'nin 30 Mayıs tarihli sayısında “ *1 Haziran 1929 Tarihinden İtibaren* “ başlığını taşıyan haberde bu tarihten itibaren resmi dairelerde Arap harfleri ile yazılmış dilekçe, telgraf ve mektup kabul edilmeyeceği , Suriye ve Mısır postanelerine de bu konuda bilgi verildiği hatırlatılmıştır.¹⁰⁶

Afyonkarahisar basınının 29 Kasım 1928 tarihli Arap harfli son nüshasında Arap harflerine veda küçümseme ve hakaret içeren cümlelerle birlikte yapılmıştır. Musahip imzalı yazıda veda cümlesi olarak “ *yerin mezardır* ” ifadesi kullanılıyordu. Arap alfabesinin çatlayan ve çatlamayan ayınları ile, kargacık burgacık şekilleriyle okumayı zorlaştırdığına işaret edilerek bu yazının bütün İslam dünyasında ölüme mahkum olduğu iddia edilmiştir.¹⁰⁷ Faruk Şükrü imzalı “ *Arap Harflerine Veda Allaha İsmarladık* “ başlıklı yazıda ise yüzyıllardır Arap harflerine olan teslimiyet eleştirilmekte “ *eli değnekli falakalı bir muallim* “yakiştırması yapılmaktadır. Faruk Şükrü'nün son cümleleri ise şöyledir: “ *Burada sen olan ve senden olan birkaç kelime kaldı. Onları da ilk posta ile sana iade ederiz. Haydi bakalım vedalaşalım. Allaha ismarladık*”¹⁰⁸ denilmektedir.

¹⁰² Son Haber, 29 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 240–520.

¹⁰³ Son Haber, 15 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 646.

¹⁰⁴ Son Haber, 31 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 659.

¹⁰⁵ Son Haber, 27 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 531.

¹⁰⁶ Son Haber, 30 Mayıs 1929, No: 747.

¹⁰⁷ Son Haber, 29 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 240–520.

¹⁰⁸ Son Haber, 29 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 240–520.

3. Millet Mektepleri

3.1. Millet Mekteplerinin Kurulması

Milli Eğitim Bakanlığı ülkedeki cehaletin önüne geçebilmek ve okuma-yazma oranını artırabilmek amacıyla bakanlık bünyesinde “*Halk Eğitimi*” birimini kurmuş ve ilk defa 1927 yılında “*Halk Dershaneleri’ni*” faaliyete geçirmişti. Bu dershaneler harf inkılabından sonra yeniden düzenlenerek Millet Mektepleri adı altında teşkilatlanmıştır.¹⁰⁹

Hükümet Gazi Mustafa Kemal’in Sarayburnu nutkundan kısa bir süre sonra Millet Mektepleri’nin kuruluşu ile ilgili çalışmaları başlatmıştır. Başbakan İsmet Bey 7 Kasım 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı bir konuşmada Millet Mekteplerinin açılacağını ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal hazretleri’nin Millet Mektepleri teşkilatının genel başkanlığını ve başöğretmenliği kabul ettiğini duyurdu.¹¹⁰ Öte yandan Milli Eğitim Bakanlığı ise teknik hazırlıklarını tamamlayarak 11 Kasım 1928 tarihinde Millet Mektepleri Talimatnamesi’nin Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmasını sağladı. Bu talimatname aynı gün Cumhurbaşkanı tarafından da onaylandı.¹¹¹ Millet Mektepleri Talimatnamesi 24 Kasım tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bu talimatnameye göre Mustafa Kemal Paşa Millet Mektepleri teşkilatının da genel başkanlığını ve başöğretmenliğini kabul etmiştir. Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan, Bakanlar kurulunun diğer üyeleri, Genel Kurmay Başkanı, Halk Fırkası Genel Sekreteri bu teşkilatın diğer başkanlarıdır. Bütün bakanlıkların müfettişleri aynı zamanda bu teşkilatın da müfettişleridir. Bu müfettişler gittikleri yerlerde Millet Mektebi teşkilatını teftiş ve murakabe ederek gördükleri eksiklikleri ve başarıları her ayın sonunda bir raporla doğrudan teşkilat merkezine bildireceklerdir. Milli Eğitim Bakanı ise her üç ayda bir Millet Mektepleri Genel Başkanına yani Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine rapor vermekle yükümlüydü.¹¹²

Vilayetlerde ise “*Millet Mektebi Vilayet Heyeti* “ adı verilen özel bir kurul oluşturulmuştur. Bu kurul valinin başkanlığında faaliyet gösterecektir. Kurulun üyeleri Savcı, Defterdar, Başmühendis, Sağlık Müdürü, Jandarma Kumandanı, Muhasebe-i Hususiye Müdürü, il meclisi üyelerinden bir kişi,

¹⁰⁹ Ergün, age, s.126.

¹¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi V, (Devre 3), Ankara, s.26.

¹¹¹ Düstur X, (Üçüncü Tertip), s.10-23; Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Müdevvenat Müdürlüğü Neşriyat Şubesi, Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi, Ankara-1928, s.3; Yalçın- Gönülal, age, s.168.

¹¹² Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi, s.5-6.; Son Haber, 22 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 525.

Polis Müdürü, Belediye Başkanı, Halk Fırkası İl Başkanı ve Milli Eğitim Müdüründen oluşmaktadır. Millet Mektebi Vilayet Heyeti'nin Genel Sekreterliğini Milli Eğitim Müdürü yürütecektir. İlçelerde de “ *Millet Mektebi İlçe Heyeti* “ oluşturulmuştur. İlçe heyetleri de Kaymakamın başkanlığında, Savcı, Mal Müdürü, Jandarma Kumandanı, Polis Komiseri, Belediye Başkanı, Halk Fırkası İlçe Başkanından oluşuyordu. İlçe Eğitim Memuru heyetin Genel Sekreterliği görevini yürütüyordu. İlçe heyeti Vilayet Heyeti'ne bağlı olarak faaliyet gösteriyordu. Nahiyelerde de Nahiye Müdürünün başkanlığında “*Millet Mektepleri Nahiye Heyeti*” faaliyet gösteriyordu. Nahiye Heyetleri Nahiye Müdürü, Mektep Başöğretmeni ile var ise Jandarma Karakol Kumandanı, Belediye Başkanı ve Nahiye Halk Fırkası Başkanı'ndan oluşuyordu. Köylerde ise bu işi muhtar ve ihtiyar heyetleri yürütüyordu.¹¹³

Bütün bu kurullar bölgelerinde açılacak olan Millet Mektepleri için dershaneler hazırlayacaklardı. Bunun için okullar, camiler, hükümet salonları, kahvehaneler gibi elverişli bütün mekanları kullanabileceklerdi. Bu kurullar açtıkları dershaneleri ısıtmak, aydınlatmak ve donatmak ile de yükümlüydüler. Kayıt defterleri, yoklama defterleri, yazı tahtası, tebeşir, defter, kalem, kitap gibi öğretim araç ve gereçlerini temin etmek de bu kurulların göreviydi. Millet Mekteplerinin dönemlik olarak açılma ve kapanma tarihlerini de bu kurullar tespit edeceklerdi. Kurullar aynı zamanda Millet Mekteplerine devamı da sağlayacaklar, gerektiğinde polis, jandarma belediye görevlileri, muhtarlar ve esnaf örgütlerinden de yararlanabileceklerdi.

Her yerde öğretmen sayısı kadar Millet Mektebi dershanesi açılacaktı. Milli Eğitim Müdürleri, İlköğretim Müfettişleri, İlkokul müdürleri ve başöğretmenleri de asıl görevlerinin yanı sıra Millet Mekteplerinde de görev yapacaklardı. İlköğretim Müfettişleri kendi bölgelerindeki Millet Mekteplerinden sorumluydular. Millet Mektepleri için öğretmenlerin yetersiz kalması durumunda orada bulunan aydınlardan da yararlanılacaktı. Bunlara il yada ilçe Millet Mektebi Heyeti kararıyla “ *Millet Mektebi Muallimi* “ unvanı ve belgesi verilecekti. Yalnız bu tür muallimlere sadece eski yazıyı bilenlerin katıldıkları iki aylık kurslarda görev alabileceklerdi. Hiç okuma yazma bilmeyenlere yeni Türk alfabesini öğretme görevi meslekten öğretmen olanlara bırakılmıştır. Orta dereceli okulların binaları, öğretmenleri de gerektiğinde Millet Mektepleri için kullanılabilir.¹¹⁴

¹¹³ Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi, s.6-8.

¹¹⁴ Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi, s.13.

Yeni Türk harfleri ile okuyup- yazmayı bilmeyen, hiçbir mektebe veya resmi memuriyete devam etmeyen 16 ile 40 yaş arasındaki her Türk vatandaşı evinin bulunduğu mıntıkada açılacak olan Millet Mekteplerine devam etmek ve yeni harflerle okuyup yazmayı öğrenmekle mükelleftir. Millet Mektebine devam etmekle yükümlü olan her fert ikametgahı itibariyle mensup olduğu mahalle İhtiyar heyetine adını, lakabını, adresini, eski harflerle okuyup-yazma bilip bilmediğini kaydettirmelidir.¹¹⁵

Bu mekteplerde iki tür öğrenci için kurs açılacaktır. Birinci grup (A Kursları) tahsil çağını geçirmiş olduğu halde ne Arap alfabesiyle ne de yeni Türk alfabesiyle okuyup yazma bilmeyenler içindir. Bunlar 4 aylık kursa tabi tutulacaktır. İkinci Grup (B Kurslar) ise Arap harfleriyle okuyup yazan ancak, yeni harfleri bilmeyenler içindir. Bu gruba mensup olanlar ise 2 aylık kursa tabi tutulacaktır.¹¹⁶

Talimatnameye göre okulu ve öğretmeni bulunmayan köylerdeki yetişkinler için *seyyar şubeler* açılacaktır.¹¹⁷ 1929 yılında yayınlanan ikinci Millet Mektepleri Talimatnamesi'nde ise okulu bulunmayan köylerdeki çocuklar için de “*Köy Yatı Dershaneleri*” faaliyete geçirilmiştir. Bu dershaneler mektep bulunan merkezlerde açılmış olup dışarıdan gelen öğrenciler yatılı olarak barındırılacaklardır. Burada okuma-yazma öğrenen öğrenciler daha sonra kendi köyelerine dönerek vatandaşlara okuma-yazma öğreteceklerdir. Bu talimatnamede yer alan bir diğer yenilik de “*Halk Okuma Odaları'nın* “ kurulmasıdır. Bu odaların amacı halka okuma alışkanlığı kazandırmak ve kültür seviyesinin yükselmesini sağlamaktır. Millet Mektepleri'nde okuma- yazma öğrenen kişiler halk okuma odalarına yönlendirileceklerdir.¹¹⁸

3.2. Millet Mektepleri İçin yapılan Propagandalar

Diğer bütün inkılaplarda olduğu gibi Millet Mekteplerinin propagandasını yapmak için de basından yararlanılmıştır. Basın halkı bu mekteplere devama teşvik etmiştir. 17 Ekim 1929 tarihli bir haberde “ *Millet Mektepleri ay başında açılıyor. Okuyup yazma bilmeyenler bu fırsatı kaçırmamalıdır*” uyarısında bulunmaktadır.¹¹⁹ Propagandalarda bu günlerin

¹¹⁵ Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi, s.15.

¹¹⁶ Son Haber, 22 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 525.

¹¹⁷ Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi,s.20.

¹¹⁸ Ergün, age, s.129.

¹¹⁹ Son Haber, 17 Teşrinievvel (Ekim) 1929, No: 824. İlerleyen yıllarda da basın okumak için her türlü imkanların hazırlandığı Millet Mekteplerine devam edilmesi gerektiği yönündeki propagandalarını sürdürmüştür.(Son Haber, 1 Şubat 1932, No: 1244.)

her hangi bir gün gibi algılanmaması gerektiği üzerinde durulmuş, Harf inkılabının geleceğin yazarları tarafından taktirle anılacağı hatırlatılmıştır. Bu tarihi günlerde herkese görev düştüğü uyarısında bulunulmuş, yeni harflerin kolaylığının anlatılması ve halkın teşvik edilmesi lazım geldiği belirtilmiştir. Bu tür yazılarda milletlerin fertlerden meydana geldiği, yükselmiş fertlerden yüksek milletlerin, okuyup- yazma bilmeyen cahil kişilerden de geri kalmış milletlerin oluştuğu hatırlatılmış “ *Türk milletinin yüksek bir millet olması için hazır fırsat varken hepimiz çalışalım vazife yalnız muallimlerin değildir. Hepimize teşvik ve terqip vazifesi düşer*” denilmiştir.¹²⁰

Yine bu tür propaganda yazılarında okuma- yazma bilen kişilerin gazete okuyabileceği, bu sayede dünyadaki olaylardan haberdar olabileceği, basında yer alan sıhhi, hukuki vb. bilgiler ile bilgi ve görgüsünü artıracabileceği, içtimai görevlerini bileceği, kanuni mecburiyetleri vaktiyle ifa edeceği, dilekçesini kendisinin yazabileceği, hükümette olan işlerini kendi başına takip edebileceği, başkalarının minneti altına girmeyeceği, işi ile ilgili bilgileri edinebileceği, mektubunu bizzat okuyup yazabileceği, hesaplarını kendisinin yapabileceği, gidip- geleceği yerleri kolayca bulabileceği hatırlatılmakta “ *Velhasıl okur-yazar adam saadet vasıtalarının en mühimine malik olmuş adamdır.*” denilmektedir.¹²¹

Okuyup yazma bilmeyen kişilerin ise bütün bu imkanlardan yoksun olacağı, yeteneklerini gösteremeyecekleri, hayatta muvaffak olamayacakları, hükümet işlerine karşı daima başkalarının yardımlarına ihtiyaç duyacakları, ufak bir iş için minnet altına girecekleri, alacaklarını ve borçlarını şaşırarak hesaplarını tutamayacakları, sırlarını başkalarına açmaya mecbur kalacakları hatırlatılmakta ve “ *Velhasıl okuyup yazma öğrenmek istemeyen adam iyi yaşamak istemeyen adamdır*” denilmektedir.¹²²

Basında yer alan “ *Yarım Adam*”, “ *Bütün Adam*” tanımlamaları da okuma- yazma öğrenmeyi ve Millet Mekteplerine kaydolmayı teşvik niteliğindedir. Buna göre “ *Yarım Adam*” okuyup- yazma bilmeyen, okuyup- yazma bilmediği için de mührünü bastığı kağıdın içinde kendisini idam ettirecek bir yazı bile bulursa farkına varamayan, alacağını unutup borcunu bilmeyen, mektubunu yazamayan, karşılığını okuyamayan bu yüzden de sırlarını mektubunu okuttuğu ya da yazdırdığı kişilerle paylaşmak

¹²⁰ Son Haber, 17 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 524.

¹²¹ Son Haber, 17 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 524; Son Haber, 25 Teşrinievvel (Ekim) 1929, No: 825.

¹²² Son Haber, 25 Teşrinievvel (Ekim) 1929, No: 825.

durumunda kalan, imza yerine geçen mührünü düşürdüğünde yeniden kazdırmak ihtiyacı duyan bir kişi olarak tanımlanmaktadır. “*Bütün Adam*” ise okuyup yazma bilen, imzasını attığı kağıdın içinde ne yazılı olduğunun farkına varan, imza kullanabilen bu yüzden mühür taşımaya ihtiyacı olmayan, alacağını- borcunu yazan ve unutmayan, mektubunu kendisi yazabilen, karşılığını okuyabilen, sırlarını ele vermeyen kişidir.¹²³

Basın batı toplumlarını örnek vererek de halkı millet Mektepleri kurslarına katılmaya teşvik etmektedir. Amerika’da geceyi bir kanepede geçiren bir amelenin bile elinde bir gazete bulunduğu belirtilmektedir. Okuma- Yazma bilenlerin gazetelerin sıhhi, hukuki vs. ihtisas alanları ile ilgili bilgilerden de yararlanabilecekleri hatırlatılmaktadır.¹²⁴ Yine basında Mısır’da ve Japonya’da Latin harflerine geçiş için kuvvetli bir arzunun olduğundan bahsedilmektedir.¹²⁵

Millet Mekteplerini teşvik edici yazılardan bir tanesinde de bu mekteplere giderek okuma yazma öğrenen kişilere bundan böyle sadece isimleriyle hitap edilemeyeceği, saygı ifadesi olan “*efendi*” kelimesiyle beraber çağrılacaklarından bahsedilmektedir. “*Millet mekteplerine devam eden herkes efendi olacaktır.*” denilmekte ve aşağıdaki diyaloga yer verilmektedir.

-Memet gel buraya

-Geleyim ama, bundan sonra Memet Efendi diye çağırılmazsan gelmem.

-Hayır ola ne oldu? Piyango mu çıktı?

-Ondan daha iyi. Ay başından itibaren Millet Mektebine gidiyorum. Artık okur- yazar efendiyim.¹²⁶

Millet Mektepleri için yapılan propagandalarda şiirler de kullanılmıştır. Afyonkarahisar basınında özellikle Adanalı Ziya’nın bu konudaki şiirlerinin yer aldığını gördük. O, 25 Kasım 1928 tarihinde yayımlanan şiirinde yeni harflerin “*Türklerin füyuzu dilpesendi*” olduğunu

¹²³ Son Haber, 25 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 529.

¹²⁴ Son Haber, 17 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 524.

¹²⁵ Son Haber, 24 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 654; Son Haber, 28 Mart 1929, No: 701.

¹²⁶ Son Haber, 25 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 529. İncehisar’dan Eyüp oğlu Hasan henüz 10 yaşında olmasına rağmen okuma yazmayı öğrenebilmişti. Kendisini Eyüp oğlu Hasan olarak değil de Hasan Efendi olarak tanıtırdu. (Son Haber, 5 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 637.

ifade etmektedir.¹²⁷ Millet mekteplerinin açılmasından bir gün evvel 31 Aralık 1928 tarihinde Son Haber gazetesinde Adanalı Ziya Bey'in yeni bir şiiri yayınlandı. Ziya Bey bu şiirinde millet mekteplerinin cehalete savaş açtığı, bu harflerle okuyup yazmanın kolay olduğu, ilerlemenin anahtarının yeni harfler olduğu, bu sayede eşitsizliğin ve ağalığın tarihe karışacağına vurgu yapmıştır.¹²⁸

¹²⁷ Son Haber, 25 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 529. Bu şiir şöyledir:
Umum halk, bugün bakın okur yazar efendidir.
Yeni haruf Türklerin füyuzu dilpesendir.
Neler eyledi bize cihan-ı inkılap.
Fakat, teceddüdün bu bir ata-yı bimenindedir.
Cihanı cehle elveda, vatan hesabına ziya.
Bu nimetin küçük, büyük neşemendir.
Adanalı Ziya

¹²⁸ Son Haber, 31 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 534.
Şiir şöyledir:

1 kanunusani

Bundan böyle görecektir bu millet
Dünyayı, Konya'yı tâ yakınından
Dikiş mi tutturur artık cehalet
Marifet kılıcı çıktı kınından

Okuyup yazacak halk baştan başa
Ağalık tarihe karışacaktır
Her Türk efendidir, beydir, ya paşa
Dost, düşman bu hale hep şaşacaktır.

Uzun söz ne lazım aklımın dibi
Yeni harfler feyzimize kefildir.
Niçin saklamalı eskisi gibi
İğne ile kuyu kazmak değildir.

Sürati kaybetmez yokuş, inişte
Bununla erişir maksuda eren
Ah, açık söylerim ben bugün işte
Eski harf kağrı ise yenisi tern

Adanalı Ziya¹²⁸

MİLLET MEKTEPLERİ

Gözümle görsen eğer sen bugün dünyayı
Sanırdın arza dökülmüş, nücumu ulyayı
O rütbe yeryüzü parlak ki göz kamaştırıyor
Füyuzu şaşaa tutmuş, cibali sahrayı
Şaşırdım, eşki meserret sacıp safalandım
Hakikata mütebeddil görünce hulyayı
Bu şevki bale sebep, hep mekatib-i millet
Ki eyliyor bize müjde refahı ferdayı
Kemal yıldızı doğdu, vatan! Gözün aydın
Şen ol, gül artık, unut devr-i nale fermayı

Adanalı Ziya gibi profesyonel şairlerin yanı sıra halktan kişilerin şiirlerine de rastlıyoruz. Tütün Tekeli memurlarından Cemal Bey harf inkılabından etkilenecek şiir yazarlardan birisidir. Bir amatör çalışma olması dolayısıyla onun şiirini aynen aktarmayı uygun buluyoruz.

Gömdük evvelki hurufatı katıldık nura
İntizar eylemeyiz gayrı sada-yı sura
Niamı bağı bihişti, senin olsun zahit
Biz gönül bağlamayız şimdi visali hura
Düşmeyiz pişi hayale emel-i vuslat ile
Lenterani işitir kim ki çıkarsa tura
Hikmet-i hilkati eşya ne imiş arif olan
Daima nazre-i hürmetle bakar bir mura
İncinir dide-i huffaş ziyadan elbet
Kamaşır gözleri baktıkça lika-yı nura¹²⁹

3.3. Millet Mektepleri Kursları

3.3.1. Millet Mektepleri Kursları 1. Yıl

Millet Mekteplerinin açılacağına dair Afyonkarahisar basınındaki ilk haberler 25 Aralık tarihinden itibaren yer almaya başladı. Bu haberlerde Millet mekteplerinin Türkiye'yi yükselteceği ve cehaletten kurtaracağı müjdesinin verildiğini görüyoruz. Haberde 1 Ocak tarihinde açılacak olan Millet Mektepleri için vilayet boyutunda bütün hazırlıkların tamamlanmış olduğundan övgü ile bahsedilmektedir. Buna göre 33'ü vilayet merkezinde olmak üzere kaza, nahiye ve köylerle birlikte toplam 181 Millet Mektebi

Beşer neler neler icad ederdi, fitrat eğer
Uluma, marifete vakfedeydi sevdayı
Cehaletinden utanmazmısın ey ehl-i basar
Görünce sen şu zamanda okur bir amayı
Çalış da bari bir öğren, vatan ne sen kimsin?
Büyük babanla anan Ademi ve Havayı
Zamanı sayü ameldir zaman, zıya şimdi
Ne iltica tanırım ben, ne köhne ilcayı
Adanalı Ziya

(Son Haber, 21 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 651.)

¹²⁹ Son Haber, 21 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 651.

dershanesinin faaliyete geçeceği, merkezdeki 33 dershanenin 12'sinin kadınlara, 21'inin ise erkeklere tahsis edileceği açıklanmaktadır.¹³⁰

27 Aralık tarihli haberde ise millet mekteplerinin Dumlupınar mektebinde yapılacak olan bir törenle açılacağı ifade edilmekte, bu günün büyük ve son derece önemli bir gün olduğuna vurgu yapılmaktadır.¹³¹

31 Aralık tarihli Son Haber gazetesi ise ertesi gün yapılacak olan Millet Mektepleri açılış törenleri hakkında okuyucularını şu şekilde bilgilendirmektedir: *“Yarın akşam saat: 19:00 Dumlupınar Mektebinde, Millet Mekteplerinin küşadı münasebetiyle merasim yapılacaktır. Mahalli mızıkta akşamdan itibaren mektep önünde durarak terennüm edecektir. Belediye, hükümet, diğer resmi ve hususi binalar, bayrak fenerlerle tezyin edilecek, bir de fener alayı tertip olunacaktır.*

*Merasime Vali Beyefendinin nutkuyla başlanacak, ondan sonra Muallimler Birliği, Türk Ocağı namına da birer nutuk söylenecektir. Merasime bir çok zevat davetlidir.”*¹³²

Afyonkarahisar'da Millet Mektepleri 1 Ocak 1929 günü yapılan törenlerle açıldı. Dumlupınar Mektebi'nin salonunda yapılan törende kalabalıktan oturacak yer bulunamadığını yerel basın kaydetmektedir. Açılış töreninde Vali Fahreddin Bey, Afyonkarahisar öğretmenleri adına Muharrem Bey ve Afyonkarahisar Türk Ocağı Şubesi Başkanı Galip Bey birer konuşma yapmışlardır. Yapılan konuşmalarda okuma- yazmanın ve Harf İnkılabının önemi üzerinde durulmuştur. Açılış konuşmalarından sonra Dumlupınar Mektebi Başmuallimi Rağıp Bey ilk dersi vermiş, daha sonra da bir piyes gösterisi yapılmış, Zeybek oynanmış M. Fevzi Bey ve arkadaşları tarafından bazı müzik eserleri çalınmış ve seslendirilmiştir.¹³³

Afyonkarahisar Maarif Müdürlüğü tarafından yapılan düzenlemeye göre kadınlar ve erkekler farklı okullardaki Millet Mektepleri kurslarına

¹³⁰ Son Haber, 25 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 529.

¹³¹ Son Haber, 27 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 531.

¹³² Son Haber, 31 Kanunuevvel (Aralık) 1928, No: 534.

¹³³ Son Haber, 2 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 536. Benzer törenler diğer illerde de yapılmış öğretmenlerden biri yeni harfleri övücü nutuklar söylemiş ve Millet Mektepleri İdare Heyeti üyeleri tarafından kurdeleler kesilmiştir. İlçeler ve nahiyelerdeki törenler de benzer şekilde yapılmıştır (Yeşil Giresun, No: 145, 146, 147.)

Afyonkarahisar basınında bahsedilmemekle beraber bütün yurttaki gibi Afyonkarahisar'daki açılış töreninde de okulların bayram sevinci içerisinde süslendiği, köylerde tellallar bağırıldığı, davullu zurnalı açılışların yapıldığı, gramofon temin edilebilmişse Mustafa Kemal'in Türk Harfleri konusundaki söylevini içeren “Gazi Hitabesi Plağının “ seslendirildiği muhakkaktır. (Bilal .N Şimşir, age, s.239.)

devam etmişlerdir.¹³⁴ Buna göre kadınlar Sakarya, Kadınana ve Gazi Kemal mekteplerindeki kurslara, erkekler ise Cumhuriyet, Gedik Ahmet Paşa, Dumlupınar, Namık Kemal ve İsmet Paşa mekteplerindeki kurslara katılmışlardır. Mahallelere göre kadınların ve erkeklerin devam ettikleri mektepler ise şu şekildedir.

Mahallelere göre kadınların devam ettikleri mektepler:

Karakatip, Çavuşbaşı, Çavuşoğlu, Bedrik, Kubbeli, Doğançlı, Yukarı Pazar, Tac Ahmet, Zaviye Sultan, Molla Bahşi, Camii Kebir, Kala mahalleri kadınları Ermeni mahallesindeki *Sakarya Mektebine*

Akmescit, Hacı Yahya, Sinan Hanife, Sinan Paşa, Faki Paşa, Kâhil, Metli, Nakilci, Cansız, Gögce, Hacı Nasuh, Karaman, Arap Mescit, Ağıtsına, Hacı Mahmut, Hacı Abdurrahman, Marulcu, Hacı Afdal, Hacı Mustafa, Efecik, Burmalı mahalleleri kadınları *Kadınana Mektebi'ne*.

Mecidiye, Hamidiye, Nurcu, Gündoğmuş, Dai Recep, Voyvoda, Hacı Eyüp, Hacı Cafer, Hacı Nuh, Kayadibi, Karamanoğlu, Hacı Ali Oğlu mahalleleri kadınları Mecidiye Mahallesi'ndeki *Gazi Kemal Mektebi'ne*.

Erkeklerin devam ettikleri mektepler:

Yukarı Pazar, Molla Bahşi, Çavuşoğlu, Kara katip, Bedrik, Dogançlı, Kubeli, Tac Ahmet, Ulu Camii, Kala, Zaviye Sultan, Ak Mescit, Hacı Yahya mahalleleri erkekleri *Cumhuriyet Mektebine*

Sinan Halife, Sinan Paşa, Fakih Paşa, Kâh il, Metli, Nakilci, cansız, Gögce, Hacı Eyüp, Voyvoda mahalleleri İstasyon caddesi'ndeki *Dumlupınar Mektebine*.

Arap Mescit, Anıtsına, Hacı Mahmut, Marulcu, Hacı Afdal, Efecik, Burmalı mahalleleri Küçük Demircilerdeki *Namık Kemal Mektebi'ne*.

Mecidiye, Hamidiye, Nurcu, Gündoğmuş, Dai Recep Mahalleri Mecidiye mahallesindeki *İsmet Paşa Mektebi'ne*.¹³⁵

Afyonkarahisar halkı Millet Mektepleri'ne gerçekten yoğun bir ilgi gösterdi. Öyle ki mekteplerin açılmasından bir gün sonraki gazete haberinde gösterilen ilgi dolayısıyla bazı mekteplerde yer kalmadığından

¹³⁴ Millet Mektepleri Talimatnamesine göre derşaneler erkek ve kadın derşaneleri şeklinde ayrılabilceğı gibi karma da olabilecekti. Afyonkarahisar'daki derşanelerin erkek ve kadın derşaneleri şeklinde ayrıldığını, karma derşane açılmadığını görüyoruz.

¹³⁵ Son Haber, 2 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 536.

bahsedilmektedir.¹³⁶ 15 Ocak tarihli bir başka gazete haberinde ise “*Vilayetimizin muhterem halkı Millet Mekteplerine büyük bir aşk ile devam etmektedir*” denilmektedir.¹³⁷

Millet mekteplerinde ilk sınavlar 2 aylık eğitim dönemini tamamlayan ilk grup için 26 Şubat tarihinde yapıldı. Dumlupınar Mektebi’nde yapılan sınavda Baş muallim Ragıp Bey ile Savcı İsmail Hakkı Bey de hazır bulunmuşlardır. İsmail Hakkı Bey sınavdan evvel talebeye bir konuşma yapmıştır. O, konuşmasında şunları söylemiştir: “*Soğuk ve kar ve fırtınalar altında usanmadan ve bıkmadan derslere devam etmek suretiyle kazandığınız muvaffakiyet şayan-ı şükrandır. Sizlere verilecek olan şahadetnameleri henüz okuyup yazma bilmeyen arkadaşlarınıza gösteriniz. Bu yazıların böyle pek az zamanda öğrenilecek kadar kolay olduğunu görsünler*”¹³⁸.

Dumlupınar Mektebindeki bu sınavda 100 kişi başarılı bulunarak belge almaya hak kazanmıştır. Ayrıca, bu mektepte şimdiye kadar çeşitli meslek erbabından 600 kişinin yeni harfleri öğrenmiş olduğunu basından öğreniyoruz.¹³⁹ Bu yıl Millet Mektepleri kursiyerlerinin okul birincilerine mükafat olarak Gazi hazretlerinin hediyesi olmak üzere gönderilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunları verilmiştir.¹⁴⁰

Birinci yılda millet mekteplerine yoğun bir rağbet gösterildi. Bu yüzden mülki idareciler de büyük mutluluk duydular ve Afyonkarahisar halkına teşekkür etme ihtiyacı hissettiler. Vali Fahreddin Bey’in 15 Ocak 1929 tarihinde basına yaptığı açıklamada Millet Mekteplerine gösterilen teveccühten dolayı Afyonkarahisar halkına teşekkür etti. Vali Bey toplam 23.493 kişinin Millet Mekteplerine devam ettiğini bunlardan 13.918’inin erkek, 9.575’inin ise kadın olduğunu açıkladı.¹⁴¹ Ancak, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği’nde Afyonkarahisar’da bu yıl Millet Mekteplerine devam edenlerin toplam sayısı 11.945 olarak verilmektedir. Biz burada devletin resmi evrakı olduğu için istatistik rakamlarının gerçeği yansıttığını düşünüyoruz. Vali Bey’in verdiği rakamlar ise idarecilerin kendilerini başarılı göstermek ve

¹³⁶ Son Haber, 2 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 536.

¹³⁷ Son Haber, 15 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 646.

¹³⁸ Son Haber, 27 Şubat 1929, No: 679.

¹³⁹ Son Haber, 27 Şubat 1929, No: 679.

¹⁴⁰ Son Haber, 11 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 842.

¹⁴¹ Son Haber, 15 Kanunusani (Ocak) 1929, No: 646.

halkı teşvik etmek amacıyla vilayete ulaştırdıkları abartılı bilgilerden kaynaklanabilir.

Bu yıl şehir merkezlerinde 75 ve köylerde ise 372 Millet Mektebi dershanesi açılmıştır. Bu dershaneler ağırlıklı olarak A sınıfı, yani hiç okuma-yazma bilmeyenlerin devam ettikleri dershanelerdir. Şehirlerdeki 75 dershanenin 56 adedi A şubesi ve 19 adedi ise B şubesi dershaneleridir. Köylerdeki 372 dershanenin sadece 31 tanesi B şubesi dershanesidir. Şehirlerde B şubesi dershanelerinin oranı %25 iken köylerde % 8,3'e düşmektedir. Öğrenci sayıları itibariyle baktığımızda ise şehirlerde B dershanelerine devam edenlerin oranı % 25 iken köylerde % 18'de kalmıştır. Şehirlerde toplam öğrencinin % 42,5'u bayanlardan % 57,5'i ise erkeklerden oluşmaktadır. Köylerde ise toplam öğrencinin % 37,5'ini bayanlar % 62,5'ini ise erkekler oluşturmaktadır. Vilayet genelinde ise bayanların oranı %38,5 iken erkek kursiyerlerin oranı ise %62,5'dur.¹⁴² Diğer bir ifadeyle kurslara devam eden 5 kişiden yaklaşık olarak 3'ü erkek 2'si kadındır. 1933 yılı itibarıyla Afyonkarahisar Vilayeti genelinde ilkokula devam eden öğrenci sayısının 7.551'i erkek ve 3.447'si kız olmak üzere 10.998 olduğu¹⁴³ dikkate alınırsa Millet mekteplerinin başarısı daha iyi anlaşılabilir. Görüldüğü üzere Millet Mekteplerine devam edenlerin sayısı ilkokula devam eden öğrencilerin sayısından çoktur. İlkokula devam eden kız öğrencilerin oranı % 31 iken Millet Mekteplerine devam eden bayanların oranı % 38,5 olmuştur. Ancak, İstanbul ile kıyaslandığında bayanların Millet Mekteplerine devam etme oranının düştüğü görülmektedir. 1929 yılı Ocak ayı itibarıyla İstanbul'da Millet Mekteplerine devam edenlerin sayısı 104.458'dir. Bu sayının 55.106'sı kadın 49.352'si ise erkektir. Diğer bir ifadeyle İstanbul'da Millet Mekteplerine devam edenlerin % 53'ünü kadınlar oluşturmaktadır.¹⁴⁴

Afyonkarahisar'daki Millet Mektepleri öğrencilerinin başarı oranlarına baktığımızda 1928 yılı itibarıyla hariçten hususi tahsil gören 1010 kişi ile beraber 7009 kişinin okuma belgesi aldığını görüyoruz. Hususi tahsil gören 1010 kişiyi çıktığımızda 6.000 kişinin Millet Mekteplerinden belge almayı başardığını görüyoruz. Bu durum Millet Mektebi kurslarında yaklaşık olarak % 50 başarı elde edildiğini göstermektedir. Erkeklerin başarı oranı % 64,8 iken bayanların başarı oranı % 27'de kalmıştır. Şehir ve köyleri

¹⁴² Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif 1928-1933 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği , İstanbul-1934, s.2.

¹⁴³ Afyonkarahisar Vilayetinin 1933 Senesi İzah namesi, Afyonkarahisar-1933, s.15.

¹⁴⁴ Şimşir, age, s.242.

kıyasladığımızda ise şehirlerde erkeklerin başarı oranı % 70,5 iken kadınların başarı oranı % 30 olmuştur. Köylerde ise erkeklerin başarı oranı % 63 iken bayanların başarı oranı % 21,5 olmuştur. Buna göre şehirde kurs görenlerin köyde kurs görenlere göre nispeten biraz daha başarılı olduklarını söyleyebiliriz. Yine erkeklerin başarı oranlarının bayanlara göre çok daha yüksek olduğunu tespit edebiliyoruz. Erkeklerde yaklaşık olarak her beş kişiden üçü başarılı olurken bayanlarda sadece birisi başarılı olabilmıştır. Ancak, bayanların B kurslarındaki başarı oranı % 66'dır. Erkeklerde ise bu oran % 71 olarak karşımıza çıkıyor. Bayanların B kurslarındaki başarı oranını erkeklerin başarı oranına yaklaştığını söyleyebiliriz.¹⁴⁵

3.3.2. Millet Mektepleri Kursları 2. Yıl

Millet mektepleri için bu sene, geçen seneki tecrübeler ve aksaklıklar da dikkate alınarak 22.09.1929 tarihinde yeni bir talimatname hazırlandı. Bu talimatnamede Millet Mekteplerinin kuruluş amacı “ *Türkiye halkını okuyup yazmaya muktedir bir hale getirmek ve ona hayat ve maişetinin istilzam ettiği ana bilgileri kazandırmak*” olarak gösterilmiştir. Talimatnameye göre Millet Mekteplerinde yaşları 16 ila 45 yaş arasında bulunan vatandaşlar okutulacaktır. Eğitim-öğretim bu yıldan itibaren 1 Kasım'da başlatılacak, Şubat sonunda bitecektir. Vilayetlerde valinin başkanlığı altında Maarif Müdürü, Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi, Belediye Başkanı ve Türk Ocağı Başkanından oluşan bir kurul millet mekteplerinin idaresini üzerine alacaktır. Millet Mektebine devam etmeyenler, hükümet, belediye, demiryolu, banka, vesaire gibi müesseselerin hiçbir hizmetine alınmayacaktır. 20'den fazla işçi çalıştırılan müesseselerin işçileri okur-yazar olmak zorundadır. Bununla beraber sıhhi mazereti olanlar ve mektebe devam için işi müsait olmayanlar hariç millet mektepleri kurslarına katılmayanlardan para cezası alınacaktır.¹⁴⁶

Bu yıl Afyonkarahisar Millet Mektepleri İdare Heyeti 23 Ekim 1929 Çarşamba günü yaptığı toplantıda vilayet dahilinde 188 mektep açılmasına karar verdi. Seyyar Muallimler tayin ederek kırsal kesimde de millet mekteplerini etkin kılmayı kararlaştırdı. Ayrıca Millet Mektepleri için ayrılan 25.000 lira tahsisatın gerekirse diğer kalemlerden kaydırma yapılarak 40.000 liraya çıkarılmasına onay verdi. 15.000 alfabe satın alarak ücretsiz olarak halka dağıtılmayı kararlaştırdı.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Maarif 1928-1933 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği, s.2,3.

¹⁴⁶ Cumhuriyet Arşivi, 12/9/1929, Sayı: 8410, Fon: 30.18.1.2, yer:5.48.16; Son Haber, 20 Teşrinievvel (Ekim) 1929, No: 826.

¹⁴⁷ Son Haber, 24 Teşrinievvel (Ekim) 1929, No: 830.

Bu yıl millet mektepleri 1 Kasım tarihinde açıldı. Bu sene de Afyonkarahisar'daki resmi açılış töreni Dumlupınar Mektebi'nde yapıldı. Vali vekili Aziz Bey ve Dumlupınar Mektebi Baş muallimi Ragıp Bey harf inkılabının önemi hakkında birer konuşma yaptılar. Daha sonra harf inkılabı ile ilgili bir müsamere oynatıldı. Son olarak da Dumlupınar Mektebi Baş muallimi Ragıp Bey tarafından ilk ders verildi.¹⁴⁸

Bu yıl erkekler Cuma günlerinin dışındaki günlerde her akşam saat 19'dan itibaren birer saat, bayanlar ise Pazartesi ve Perşembe günleri ikişer saat, Cumartesi ve Salı günleri ise birer saat ders gördüler.¹⁴⁹

Talimatnameye göre bu sene millet mekteplerinin A şubelerinde hiç okuma-yazma bilmeyenler ve Arap harfleriyle okuyup-yazabilenler kurs göreceklendir. B şubelerine ise A şubesinden mezun olmuş ve okuma-yazma öğrenmiş olanlar devam edeceklerdir. B şubesinde kıraat (okuma), tahrir(yazma), hesap ve ölçüler, sağlık bilgisi, yurt bilgisi dersleri verilecektir. Kıraat dersinde gazeteler, kitaplar, halk şiirleri okutulacak, manalarının iyice kavranılması temin edilecektir. Tahrir derslerinde talebeye fikirlerini yazı ile ifade etmek öğretilenecektir. Hesap ve ölçüler dersinde, hayatta lazım olan hesap işleriyle metre, km, gram, kg gibi ölçüler öğretilenecektir. Sağlık bilgisi dersinde vücudun içi, organları öğretilenecek ve hastalıklardan korunma çareleri anlatılacaktır. Yurt Bilgisi dersinde ise Türkiye'nin sınırları, nüfusumuz, Türk milletinin eskiliği, Teşkilatı-ı Esasiye Kanunu, hükümet ve belediye teşkilatı, mahkemeler, vergiler, dilekçe yazımı konularında bilgiler verilecektir.¹⁵⁰

Bu dönemde ülkenin şartları dikkate alınarak *seyyar şubelerle* ilgili yeni düzenlemeler de yapılmıştır. Buna göre seyyar şubeler kış ve yaz devreleri olmak üzere iki dönem halinde faaliyet göstereceklerdir. Kış devresi Sabit Millet Mekteplerinde olduğu gibi 1 Kasım'da başlayıp Şubat ayı bitiminde sona erecektir. Yaz Devresi ise ağır kış şartları nedeniyle seyyar öğretmen gönderilemeyen yerlerde açılacaktır.¹⁵¹ Afyonkarahisar'da da seyyar şubeler seyyar şubeler için devre başına 200 lira ücretli seyyar muallimler görevlendirilmiştir.¹⁵² Bu muallimler muhtelif köyler arasındaki irtibatı dikkate alarak ders gün ve saatlerini ilgili köylerin ihtiyar heyetleriyle birlikte kararlaştırmışlardır.¹⁵³ Seyyar şubelerin eğitimi haftada altı saatten az olmayacak ve en az birbuçuk ay sürecek şekilde düzenlenmiştir. Seyyar

¹⁴⁸ Son Haber, 2 Teşrinisani (Kasım) 1929, No: 835.

¹⁴⁹ Son Haber, 26 Teşrinievvel (Kasım) 1929, No: 831.

¹⁵⁰ Son Haber, 21 Teşrinievvel (Kasım) 1929, No: 827.

¹⁵¹ Mustafa Şahin, Millet Mektepleri (İzmir Örneği), (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir-1990, s.62.

¹⁵² Son Haber, 10 Teşrinisani (Kasım) 1928, No: 841.

¹⁵³ Son Haber, 14 Teşrin-i Evvel 1928, Pazar, 224-504

muallimler gidecekleri yerlere tebeşir, kağıt, kalem, defter, kitap ve portatif karatahta gibi araç gereçleri beraberlerinde götürmüşlerdir.¹⁵⁴

Öte yandan Afyonkarahisar Vilayeti genelinde her kazada 20'şer yataklı birer Millet Yatı Dershanesi açılması kararlaştırılmıştır. Afyonkarahisar merkezindeki Millet Yatı Dershanesi Tevhid-i Tedrisat kanunu gereğince kapatılmış olan Dinarlı zade Medresesi binasında faaliyete geçirildi.¹⁵⁵ Bu dershanenin idare memurluğuna Namık Kemal Mektebi öğretmenlerinden Abdullah Hulusi Bey tayin edilmiştir.¹⁵⁶

Bu yıl Afyonkarahisar Vilayetinde şehirlerde 76 ve köylerde 153 Millet Mektebi dershanesi açılmıştır. Millet Mekteplerine devam eden öğrenci sayısı 6.701'dir. Geçen yıla göre öğrenci sayısında % 44'lük bir düşüş söz konusudur. Bayan kursiyerlerin sayısı da önceki yıla göre %56,5'lük bir düşüş göstermiştir. Afyonkarahisar genelinde bayanların oranı %38,5'dan % 30'a düşmüştür. Vilayet genelindeki başarı oranı ise % 49,3 olmuştur. Erkek öğrencilerde başarı oranı % 53 iken bayanların başarı oranı % 30,7'de kalmıştır. Görüldüğü üzere erkeklerin başarı oranı bir önceki yıla göre % 10 düşerken bayanların başarı oranı kısmen yükselmiştir. B dershanelerindeki başarı oranı ise % 59 olmuştur.¹⁵⁷

3.3.3 Millet Mektepleri Kursları (1930-1935)

Yahya Akyüz Millet Mektepleri kurslarının ülke genelinde 1950 yılına kadar devam ettiğini ifade etmektedir.¹⁵⁸ Afyonkarahisar Millet Mektepleri hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler 1935 yılına kadar gelebiliyor. Daha sonraki tarihlerde de Afyonkarahisar'da Millet Mekteplerinin faaliyet göstermiş olduğunu düşünüyoruz. Ancak, elimizde 1935 sonrasına ait bilgi ve belge mevcut değildir.

Millet Mektepleri'nde ikinci yıldan sonra dershanelerin ve kursiyerlerin sayısında sürekli azalma olduğu görülmektedir. Öyle ki ilk yılda ülke genelinde 20.489 dershanede 1.045.500 kişi kurslara devam ederken 1936 yılında 2.274 dershanede 59.206 kişi kurslara devam etmiştir.¹⁵⁹ 1930-1931 döneminde Afyonkarahisar'da şehirlerdeki dershane sayısı 22'ye düşmüştür. Köylerdeki dershane sayısı ise 85'dir. Şehirlerdeki öğrenci mevcudu 824 iken köylerdeki öğrenci mevcudu 2.785 olmuştur. Başarı oranı ise yaklaşık % 52'dir. Erkeklerin başarı oranı % 54, bayanların başarı oranı % 25'dir. Bu yıl B dershanelerine katılan bayan yoktur.

¹⁵⁴ Şimşir, age, s.240.

¹⁵⁵ Son Haber, 7 Kanunuevvel (Aralık) 1929, No: 863.

¹⁵⁶ Son Haber, 14 Kanunuevvel (Aralık) 1929, No: 869.

¹⁵⁷ Maarif 1928-1933 Millet Mektepleri İstatistiği, s. 2-3.

¹⁵⁸ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e), İstanbul- 1993, s. 351.

¹⁵⁹ Şimşir, age, s.244-245.

Afyonkarahisar'da gelecek yıllarda da bayanların B dershanelerine yeterince rağbet etmedikleri görülüyor.¹⁶⁰

1931-1932 döneminde şehirlerdeki dersane sayısı 21'dir. Köylerde ise 103 dersane açılmıştır. Bu yıl Şehirde bayanlara ait 1 adet B dershanesi açılmıştır. Şehirlerdeki öğrenci sayısı 887 iken köylerdeki öğrenci sayısı 3437'dir. Köylerdeki öğrenci sayısında bir önceki yıla göre yaklaşık %23,5 luk bir artış söz konusudur. Vilayet genelinde başarı oranı % 53'dür. Şehirlerdeki başarı oranı % 48,5 iken köylerdeki başarı oranı % 53,7'dir. B dershanelerindeki başarı oranı % 37'ye düşmüştür. Bu yıl ilk defa köylerdeki başarı oranının şehirlerdeki başarı oranını geçtiğini görüyoruz.¹⁶¹

1932- 1933 yılında ise şehirlerde kadınlara ait hiçbir millet mektebi açılmamıştır. Bu yıl şehirlerde açılan toplam dersane sayısı 9'dur. Köylerde açılan dersane sayısı ise 76'dır. Bunun 3 tanesi kadın dershanesidir. Şehirlerdeki dersane sayısının azalması ile orantılı olarak öğrenci sayısı da 393'e düşmüştür. Köylerdeki öğrenci sayısı ise 2.512'dir. Görüldüğü üzere bir önceki yıla göre köylerdeki öğrenci mevcudu yaklaşık % 27 civarında azalırken şehirlerdeki öğrenci mevcudunda ise % 56'lık bir azalma söz konusudur. Genel başarı oranı % 50,8 olmuştur. A dershanelerine devam eden toplam 73 kadından sadece 10 tanesi başarı gösterebilmiştir. Şehirdeki genel başarı oranı % 51,3, köylerdeki başarı oranı % 50,7 olmuştur.¹⁶²

1933-1934 yılı da bir önceki yıla benzemektedir. Şehirlerde açılan 8 dershanenin tamamında erkekler eğitim görmüştür. Şehirlerdeki öğrenci sayısı 149'a düşmüştür ki bu rakam bugüne kadar ki en düşük rakam olmuştur. Köylerde ise 62 dersane açılmıştır. Bunun sadece 4 tanesi kadın dershanesidir. köylerdeki öğrenci sayısı 2428 olmuştur. Bu yılki genel başarı ortalaması % 47,5'e düşmüştür. Şehirdeki başarı oranı % 86,5 iken köylerdeki başarı oranı % 45'dir. Köylerdeki kadınların başarı oranı sadece % 15'de kalmıştır.¹⁶³

1934-1935 öğretim yılında öğrenci mevcutlarında bir önceki yıla göre % 121'lik bir artış söz konusudur. Bu yıl şehirlerde 12 dersane açılmış olup bunun sadece 3 tanesi kadın dershanesidir. Şehirlerde iki yıl aradan sonra kadın dershaneleri yeniden faaliyete geçmiştir. Köylerde ise 315 dersane açılmıştır. Şehirlerdeki öğrenci sayısı 389, köylerdeki öğrenci sayısı ise 5317'dir. Başarı ortalaması yine düşük olmuş ve % 44'de kalmıştır. Şehirlerdeki başarı ortalaması % 58 iken köylerdeki başarı ortalaması % 43'dür. Şehirlerdeki kadınların başarı ortalaması %63 iken köylerdeki

¹⁶⁰ Maarif 1928-1933 Millet Mektepleri İstatistiği, s. 2-3.

¹⁶¹ Maarif 1928-1933 Millet Mektepleri İstatistiği, s. 2-3.

¹⁶² Maarif 1928-1933 Millet Mektepleri İstatistiği, s. 2-3.

¹⁶³ Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği, İstanbul, 1935, s.6-7.

kadınların başarı ortalaması ise % 30'da kalmıştır. Erkeklerin başarı ortalaması ise % 55'dir. Bu başarı köylerde %48'e düşmektedir.¹⁶⁴

Sonuç:

Mustafa Kemal Atatürk daha Erzurum Kongresi döneminde Mahzar Müfit Kansu'ya ileride Latin Alfabesi'ne geçileceğini belirtmişti. Fakat, Latin Alfabesine geçiş için şartlar ancak 1928 yılı içerisinde olgunlaşabildi. Özellikle, 24 Mayıs 1928 tarihinde beynelmilel rakamların kabulü Latin Alfabesine geçiş için bir işaret olarak kabul edildi. Gerçekten de Mustafa Kemal Paşa Latin Alfabesine geçiş için bir komisyon oluşturulmasını sağladı ve bu komisyon çalışmalarına başladı. Mustafa Kemal Atatürk komisyonun hazırladığı Yeni Türk Alfabesi'ni 8 Ağustos 1928 tarihinde Sarayburnu'nda halka tanıttı. Bundan sonra Latin alfabesinin öncelikle öğretmenlere ve memurlara, daha sonra da halka öğretilmesi için bir kampanya başlatıldı. Yasanın çıkması beklenmeden illerde yeni yazıyı öğretmek amacıyla kurslar açıldı. Milletvekilleri seçim bölgelerine giderek bu kampanyaya destek verdiler. Öğretmenlerin yeni harfleri öğrenmesi yasa çıkmadan ekim ayı içerisinde tamamlandı. Memurların kursları da yasadan evvel başlamış olmasına rağmen Aralık ayı içerisinde tamamlandı. Okullarda her şeyden evvel öğrencilere yeni harflerin öğretilmesine öncelik verildi. Halka yönelik kurslar da eylül ayından itibaren il merkezinde ve ilçelerde açılmaya başlandı. Türk Ocağı, Muallimler Birliği, Cumhuriyet Halk Fırkası, Milli Eğitim Müdürlüğü, Valilik, Garnizon Komutanlığı, Ziraat Bankası, Son Haber Gazetesi kurslar açtı. Cezaevlerinde dahi kurslar açıldı. Halka ücretsiz olarak alfabeler dağıtıldı.

Basın yeni harflerin kolay olduğuna ve bu harfleri öğrenmenin gerekliliğine dair kampanyalar başlattı. Okuyup-yazmanın önemi üzerinde durdu. Okuma- yazma öğrenenlerin elde edecekleri avantajları, okuyup-yazamayanların çekecekleri sıkıntıları anlattı. " Yarım Adam ", "Bütün Adam " benzetmelerini yaptı. Yeni harfleri öğrenirken dikkat edilmesi gereken kurallar üzerinde durdu. Sürekli ilanlar yayınladı. 8 Ekim tarihinden itibaren Afyonkarahisar basınında yeni harfli yazılar yer almaya başladı.

Öte yandan 1929 yılı Ocak ayından itibaren Millet Mektepleri faaliyete geçti. Atatürk'ün başöğretmenliğini kabul ettiği Millet Mekteplerinde ülke genelinde hummalı bir faaliyet başladı. İl, ilçe ve nahiyelerde Millet Mektepleri Heyetleri kuruldu. Öyle ki, ilk yıl Millet Mekteplerine devam edenlerin sayısı İlkokula devam eden öğrencilerin sayısından daha fazlaydı. Ancak, ilerleyen yıllarda aynı ilgi sürdürülemedi.

¹⁶⁴ Maarif 1928-1935 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği, s. 6-7.

Afyonkarahisar’da birinci yıl 11.945 olan kursiyer sayısı altıncı yılda, yani, 1933-1934’ döneminde 2577’ye düştü. Diğer bir ifadeyle yaklaşık % 78,5 luk bir düşüş söz konusudur.

Millet Mektepleri ile ilgili veriler dikkate alındığında bu mekteplere erkeklerin kadınlardan daha fazla rağbet gösterdikleri ortaya çıkıyor. Afyonkarahisar’da ve tüm taşrada erkek kursiyerlerin sayısı daima kadın kursiyerlerden daha fazlaydı. Devletin yönetim merkezi olan Ankara’da da durum aynıydı. Bu konudaki tek istisna İstanbul’dur. İstanbul’da ilk iki yıl kursa katılan kadınların sayısı erkeklerden daha fazladır. Ancak, burada da bu durum iki yıl sürebilmiş üçüncü yıldan itibaren kadın kursiyerlerin oranı azalmış, üstünlük erkeklere geçmiştir. Afyonkarahisar’da ilk yıl kadın kursiyerlerin oranı % 38,5 iken ikinci yılda %30’a, üçüncü yılda % 13’e, dördüncü yılda % 5’e, beşinci yılda % 2,5’a düşmüştür. Altıncı yılda kadınların oranı % 15, yedinci yılda ise % 25,7 olmuştur. Millet Mekteplerinde cinsiyete göre başarı oranları irdelendiğinde erkeklerin kadınlara nazaran daha başarılı oldukları görülmüştür. Diğer taraftan şehirde yaşayan kadınlar köyde yaşayan kadınlardan daha başarılıdır.

Şehir merkezleri ve kırsal kesim arasındaki başarı oranları kıyaslandığında da şehir merkezlerinin genellikle daha başarılı oldukları görülüyor. Toplam yedi yıllık dönemin beş yılında şehir merkezleri daha başarılıdır. Sadece iki yılda köyler şehirleri geride bırakmıştır. Birinci yılda şehir merkezlerinin başarı oranı %58,5; köylerin %47,5, ikinci yılda şehirlerin %62,5; köylerin % 41; üçüncü yılda şehirlerin %47; köylerin %51, dördüncü yılda şehirlerin % 48,5, köylerin % 53,7, beşinci yılda şehirlerin %51; köylerin %43,8, altıncı yılda şehirlerin % 86,5 köylerin %42,5; yedinci yılda şehirlerin % 58 köylerin %43 başarıları olmuştur.

Millet Mekteplerine halkın ilgisi ile ayrılan bütçe arasında da bir uyum olmadığını görüyoruz. Örneğin Afyonkarahisar’da en çok bütçenin ayrıldığı yıl ikinci yıl olduğu halde en çok kursiyerin devam ettiği yıl birinci yıl olmuştur. Öyle ki ikinci yılda kursiyer sayısında %44’lük bir düşüş söz konusu olduğu halde ayrılan bütçe % 88 oranında artırılmıştır. İkinci yılda 24.358 liraya kadar yükselen bütçe üçüncü yıldan itibaren düşmeye başlamış yedinci yılda 1.462 liraya kadar gerilemiştir.

EK:I Şahadetnelere Bir Örnek

Cilt / ————— N° U H 4/ —————

B KURS

Millet Mektebi

Şahadetnamesi

MAARİF MINTAKASI *Siyon*

VİLAYETİ: *Afyon Kırահisar*

KAZA *Merkez* NAHIYE

ŞEHİR *Siyon* KASABA

KÖY ————— SEMT —————

MAHALLE *Mazuku*

Namuk Kemal ————— DERSHANESİ

— 324 — doğumlu — 1-1-229 — dan

— 27-2-229 — kadar derslere devametmiş ve

yapılan imtihan neticesinde yeni harflerle Türkçe

okuma ve yazmayı eyice öğrendiği anlaşılmış

olduğundan kendisine bu şahadetname verilmiştir.

Kurs. mii 27 , 2 , 1929

J. Güz

Kütübe umürüni
Maarif müdter
A. Ç. R. Ö.

İbrahim İplikçioğlu'na verilen Millet Mektebi Şahadetnamesi

